

ІНСТИТУЦІЙНА ТА РЕГУЛЯТОРНА ІНФРАСТРУКТУРА РОБОТИ МЕДІА, ЗАХИСТ ЖУРНАЛІСТІВ: ІСТОТНІ ПИТАННЯ ПОЛІТИКИ

Аналітична записка

2025

DOI 10.70719/respol.2025.63

Зміст

Вступ: цілі та методологія	4
Резюме	7
1. Інституційна та регуляторна інфраструктура роботи медіа	9
1.1 Огляд загальної рамки регуляторної інфраструктури роботи медіа	9
1.2 Інституційна інфраструктура роботи медіа: основні актори	12
1.3 Регуляторна політика	35
1.4 Вплив повномасштабної війни	43
2. Захист журналістів: журналісти, їхній правовий статус, права та обов'язки	47
2.1 Журналістика без бар'єрів: освіта, курси та професійна кваліфікація	48
2.2 Правовий статус журналіста: міжнародні стандарти та українське законодавство	50
2.3 Права та обов'язки журналістів в Україні	56
2.4 Захист журналістів в умовах повномасштабної війни	71
2.4.1 Правові механізми захисту журналістів	71
2.4.2 Виклики, з якими стикаються журналісти під час повномасштабної війни	75
2.4.3 Акредитація під час війни	90

2.4.4 Журналісти на фронті: як мобілізація та воєнні дії змінюють українську медіасферу.....	92
--	----

3. Істотні питання політики інституційної та регуляторної інфраструктури роботи медіа й захисту журналістів.....	96
---	-----------

3.1 Фінансування Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення та імплементації положень Закону.....	97
3.2 Ефективність журналістських об'єднань.....	98
3.3 Механізми контролю за дотриманням етичних стандартів у медіа та співрегуляція медіа	99
3.4 Статус журналіста.....	102
3.5 Безпека журналіста.....	103
3.6 Питання акредитації і умов висвітлення війни.....	104
3.7 Список істотних питань політики.....	106

Вступ

Цілі та методологія

Ця аналітична записка розроблена в рамках проєкту [RES-POL](#) (Rapid Expert Support for Culture and Media Policies in Ukraine), що здійснює ГС «Центр “Регіональний розвиток”» **Агенції економічного розвитку** [PPV](#) за фінансової підтримки Європейського Союзу.

Проєкт RES-POL має на меті посилити функціональну спроможність [Міністерства культури та стратегічних комунікацій](#) і його відомств (Українського інституту книги, Українського культурного фонду, Державного агентства України з питань мистецтв та мистецької освіти й Українського інституту національної пам'яті).

Тривалість проєкту RES-POL – від січня 2024 до липня 2025 року.

У фокусі проєкту RES-POL – чотири сектори (**Мистецтво та культура, Культурна спадщина, Креативні індустрії та Медіа**) і понад 20 підсекторів (індустрій та видів мистецької діяльності). Окремо RES-POL розглядає **10 істотних питань** розвитку культури (конкурентна оплата праці, ефективність державних підприємств у сфері культури, фінансування креативних індустрій, моделі фінансування культурних послуг, громади та культурна спадщина, інтеграція з ЄС та культурна політика тощо).

Методологія проєкту передбачає:

- Визначення істотних питань політики в секторах та підсекторах та їх опис в аналітичних записках і базових звітах;
- Аналіз 10 істотних питань розвитку культури у фокусі проєкту та їх опис у базових звітах;
- Напрацювання й опис у стратегічних брифах пропозицій політик щодо істотних питань секторів та 10 істотних питань розвитку культури;
- Розроблення секторальних стратегій і операційних програм для секторів у фокусі проєкту та дорожніх карт їх втілення;
- Випрацювання змін до кількох нормативно-правових актів та / або розроблення концепції пілотних проєктів, щоб впровадити створені у проєкті політики;

- Аналіз європейського досвіду планування та впровадження політик, оцінка деяких політик у сфері культури в Україні й інституційної спроможності відомств у сфері управління Міністерства культури та стратегічних комунікацій.

Проект RES-POL активно залучає заінтересовані сторони на всіх етапах розроблення політик. Інформація про напрацювання проєкту доступна на сторінці [RES-POL у Facebook](#).

Мета цієї аналітичної записки – визначити істотні питання політики підсектору «Інституційна та регуляторна інфраструктура роботи медіа та захист журналістів» із сектору «Медіа».

Істотні питання політики – це виклики та проблеми, з якими стикаються заінтересовані сторони та які заважають розвиткові підсектору. Щоб розв'язати ці питання, може бути необхідним втручання на рівні держави.

Методологія підготовки аналітичної записки передбачає:

- Проведення кабінетного дослідження аналітичних матеріалів про стан та динаміку розвитку підсектору;
- Проведення глибинних інтерв'ю із заінтересованими сторонами (учасниками ринку, представниками екосистем та середовищ, дотичними державними установами та організаціями);
- Визначення та опис істотних питань політики;
- Проведення публічної фокус-групи з метою представлення визначених істотних питань політики;
- Опитування заінтересованих сторін з метою верифікації та ранжування істотних питань політики;
- Підготовку рекомендацій для подальшого розроблення політик, які розв'язуватимуть визначені істотні питання.

Автори аналітичної записки

Марія Міщенко – експертка сектору Медіа;

Сергій Сирбу – аналітик ЦЕДЕМ;

Рецензенти аналітичної записки:

Олексій Третьяков-Гродзевич – старший викладач НаУКМА, менеджер проєктів ЦЕДЕМ;

Вадим Міський – ключовий експерт сектору Медіа;

Літературний редактор – Тетяна Блажівська;

Дизайнерка – Ольга Мацьків.

Команда проєкту висловлює щирі подяки усім представницям та представникам сектору, які взяли участь в опитуванні та глибинних інтерв'ю, а також практикумах з розробки політик (policy labs).

У разі цитування тексту цієї аналітичної записки (повністю чи частково) необхідне пряме використання першоджерела з посиланням на нього.

Зміст цієї аналітичної записки є відповідальністю Громадської спілки «Центр “Регіональний розвиток”» і не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу.

Резюме

Інституційна та регуляторна інфраструктура українського медіасектору охоплює нормативне регулювання, роботу регулятора, а також механізмів співрегулювання і саморегулювання, професійне представництво журналістської спільноти та інструменти захисту прав журналістів. Запровадження Закону України «Про медіа» у 2023 році стало важливою реформою: закон уніфікував регулювання медіа, встановив рамки для реєстрації онлайн-медіа та створив правову основу для співрегуляції. Водночас, незалежність регулятора – Національної ради з питань телебачення і радіомовлення – залишається під загрозою через хронічне недофінансування, попри визначену законом гарантію.

Механізми співрегуляції щойно створені й перебувають на етапі становлення, а інститути саморегуляції – як-от Комісія з журналістської етики — мають обмежений вплив через слабку залученість великих гравців ринку. Професійне представництво журналістів фрагментоване та недостатньо ефективне: в секторі бракує впливових інституцій, здатних репрезентативно представляти й захищати права журналістів, особливо в умовах війни. Частково цю роль виконують громадські об'єднання.

Захист прав журналістів фактично покладається на громадські організації та міжнародні ініціативи. Законодавчі гарантії є, проте в умовах війни їхня реалізація ускладнена. Процедури акредитації для роботи в зонах бойових дій залишаються довгими, непрозорими та неузгодженими між різними органами влади. Питання бронювання працівників медіа для збереження ключових кадрів не врегульовано належним чином, що ставить під загрозу стабільну роботу редакцій.

В ході дослідження було виявлено такі істотні питання політики:

- Недостатнє бюджетне фінансування Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення та невиконання положень Закону про гарантії її незалежності.
- Обмежена ефективність журналістських об'єднань та професійних асоціацій у відстоюванні прав і стандартів професії.
- Недостатність механізмів контролю за дотриманням етичних стандартів у медіа та незавершена побудова системи співрегуляції.

- Неврегульованість правового статусу журналіста, зокрема у випадках роботи в умовах війни або мобілізації.
- Незадовільний рівень безпеки журналістів та неналежне розслідування злочинів проти них.
- Недосконалість процедур акредитації журналістів та неузгодженість правил доступу до інформації під час воєнного стану.

1. Інституційна та регуляторна інфраструктура роботи медіа

1.1 Огляд загальної рамки регуляторної інфраструктури роботи медіа

Наймасштабнішою подією останнього десятиліття в українському медіа-секторі стало ухвалення Закону «Про медіа», який набрав чинності 31 березня 2023 року. Передумовою його прийняття стали необхідність виконання зобов'язань України перед Європейським Союзом у рамках виконання Угоди про асоціацію та однієї з семи вимог щодо статусу України як кандидата в члени Європейського Союзу та невідповідність термінологічного апарату сучасним технологіям, що використовуються у сфері медіа і електронних комунікаціях.

Відповідно до статті 397 глави 15 Розділу V та [додатку XXXVII](#) глави 15 Розділу V [Угоди про асоціацію](#) між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами з іншого боку, Україна зобов'язалася поступово наблизити своє законодавство до законодавства ЄС, а саме до [Директиви про аудіовізуальні послуги](#) та Європейської Конвенції про транскордонне телебачення 1989 року ([ратифікована](#) Законом України «Про ратифікацію Європейської конвенції про транскордонне телебачення», який набрав чинності 20.01.2009).

З ухваленням 13 грудня 2022 року Верховною Радою України Закону про медіа вдалося виконати взяті на себе міжнародні зобов'язання щодо гармонізації законодавства з [Директивою про аудіовізуальні послуги](#). Закон частково враховує і положення нового акту ЄС – Європейського акту про свободу медіа (The European Media Freedom Act, EMFA).

Законом України «Про медіа» (далі – Закон) гармонізовано медійне законодавство з [Директивою про аудіовізуальні послуги](#) та фактично систематизовано і зведено більшість правових норм у один нормативно-правовий акт, який регулює сферу медіа, ставши підставою для втрати чинності низки законів: «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення і радіомовлення», «Про інформаційні агентства», «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», «Про захист суспільної моралі».

Дія Закону поширилася на традиційні аудіовізуальні медіа, друковані медіа та охопила нелінійні аудіовізуальні і аудіальні медіа (каталоги програм і подкастів) онлайн-медіа, провайдерів аудіовізуальних сервісів, провайдерів платформ спільного доступу до відео, постачальників електронних комунікаційних послуг для потреб мовлення, а для всіх суб'єктів у сфері медіа з'явився один регулятор – Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення (далі – Національна рада).

Також використання дерегуляційного підходу при розробці цього Закону дозволило суб'єктам у сфері медіа, що не використовують обмежений радіочастотний ресурс (супутникове мовлення, мовлення у кабельних мережах, техно-логію OTT) реєструватися, а не отримувати ліцензії, як це було раніше, що, зокрема, зменшило на них фінансове навантаження (реєстраційний збір у 2024 році становить 3028 грн).

За перший рік дії Закону [Національна рада зареєструвала](#) 77 теле- і радіопрограм, 2115 друкованих медіа, 290 онлайн-медіа, 163 провайдери аудіовізуальних сервісів.

Онлайн-медіа, які до набрання чинності Законом були поза межами правового регулювання, отримали можливість пройти добровільну реєстрацію, яка надає їм статус медіа та можливість отримувати державні гранти та інші види державної підтримки від державних органів та органів місцевого самоврядування і надавати їм платні послуги чи виконувати роботи. Також реєстрація дозволяє журналістам таких медіа мати гарантії захисту професійної діяльності та бути акредитованим державними суб'єктами, що особливо важливо при взаємодії із силами оборони України. [За перший рік дії Закону такою можливістю скористалися](#) 290 онлайн-медіа, з яких 229 є вебсайтами, а інші 61 є сторінками чи каналами на різних платформах спільного доступу до відео та платформах спільного доступу до інформації (Youtube, Facebook, Telegram тощо).

Варто наголосити, що за результатами [опитування](#) українців щодо споживання ними різних медіа для отримання новин, проведеного у травні-червні 2024 року Громадянською мережею ОПОРА, встановлено, що найпопулярнішим джерелом залишаються соціальні мережі – Telegram, Youtube, Facebook, Viber тощо. Також саме інформації з цих соціальних мереж найбільше довіряють українці, незважаючи на те, що частина сторінок та каналів є анонімними. Такі ж висновки і результатів [дослідження медіаспоживання українців за 2024 рік від USAID / Internews / InMind](#): основним джерелом інформації для українців є соцмережі – 84 % читають там новини, майже 40 % опитаних – винятково звідти. По 30 % людей дізнаються

новини з сайтів чи телебачення, водночас лише 3 % і 6 % відповідно користуються лише ними, решта – паралельно з іншими джерелами. Радіо та преса майже не є значним джерелом новин. Як порівняти з 2023 роком, сайти втратили 11 % користувачів, а соцмережі набули 8 %.

При цьому сторінки чи канали у соцмережах на сьогодні є найменш чисельними медіа серед усіх зареєстрованих медіа в Україні.

73 % респондентів повідомили, що дізнаються новини із соціальних мереж (у 2023 р. – 78 %) з часткою довіри 47,3 % (у 2023 р. – 60 % , на другому місці з результатом 60% (у 2023 р. – 58 %) розташований інтернет (за винятком соцмереж) з часткою довіри 43 % (у 2023 р. – 45,1%), телебачення використовують для отримання новин 42,7 % (у 2023 р. – 62,5 %) з часткою довіри 34,1 % (у 2023 р. – 61,1 %), радіо 22 % (у 2023 р. – 33 %) з часткою довіри 24,2 % (у 2023 р. – 41 %), а друковані медіа 12 % (у 2023 р. – 18 %) з часткою довіри 18 % (у 2023 р. – 30,3 %). Відповідні результати підтверджують збереження тенденції зниження споживання традиційних медіа.

Також за перший рік дії Закону [Національна рада зареєструвала](#) 38 іноземних лінійних медіа, які можна ретранслювати на території України. Відповідно до пункту 23 Прикінцевих та перехідних положень Закону провайдери аудіовізуальних сервісів чи інші особи, уповноважені іноземними лінійними медіа, мали шість місяців з дня набрання чинності Законом, щоб подати до Національної ради заяви про реєстрацію іноземних лінійних медіа. Цей обов'язок не поширювався на іноземні лінійні медіа, які походять з країн, що є державами-членами Європейського Союзу, оскільки їх можуть вільно поширювати на території України провайдери аудіовізуальних сервісів.

Закон започаткував інститут спільного регулювання у кожній окремій сфері з метою визначення єдиних вимог до змісту інформації, недопущення цензури у будь-якій формі, збереження балансу інтересів всіх сторін. Наразі відповідні органи спільного регулювання утворилися у 4 сферах: аудіовізуальні медіасервіси, аудіальні медіа-сервіси та онлайн-медіа і преса.

Оскільки підготовка кінцевої редакції та ухвалення Закону відбувалося в умовах повномасштабної збройної агресії Росії проти України, Закон містить окремі норми, присвячені правовому регулюванню діяльності медіа в умовах збройної агресії, які відображені у розділі IX Закону.

Ці норми визначають перелік обмежень щодо змісту інформації для суб'єктів у

сфері аудіовізуальних, друкованих та онлайн-медіа, структури власності та фінансування медіа, діяльності іноземних лінійних медіа, особливості регулювання діяльності у сфері медіа на територіях з особливим режимом мовлення та на тимчасово окупованих територіях, встановлюють заборону поширення аудіовізуальних медіасервісів на замовлення та сервісів провайдерів аудіовізуальних сервісів держави-агресора на території України, дозволяють заснування Міністерством оборони України власних медіа та визначають, як формується та ведеться Перелік осіб, які створюють загрозу національній безпеці.

Водночас правозастосування норм розділу IX Закону обмежено у часі. Вони починають діяти з моменту визнання Верховною Радою України певної держави державою-агресором (державою-окупантом) та протягом п'яти років з дня прийняття Верховною Радою України рішення про скасування такого статусу з наступним щорічним переглядом Парламентом необхідності застосування встановлених обмежень.

1.2 Інституційна інфраструктура роботи медіа: основні актори

Інституційна інфраструктура роботи медіа охоплює комплекс державних та недержавних інституцій, які виступають суб'єктами у сфері медіа чи прямо або побічно беруть участь у регулюванні, забезпеченні функціонування чи підтримці медіа, захисті прав журналістів.

До основних інституцій належать:

- Верховна Рада України та її два комітети: з питань гуманітарної та інформаційної політики; з питань свободи слова;
- Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення;
- Антимонопольний комітет України;
- Міністерство культури та стратегічних комунікацій України;
- Державний комітет телебачення і радіомовлення України;
- Міністерство фінансів України;
- сектор безпеки та оборони (Міноборони, ГШ ЗСУ, РНБО);
- недержавні інституції.

Варто зазначити, що Міністерство юстиції України до набрання чинності Закону також було учасником регуляторної екосистеми у медіасекторі, оскільки саме цей орган здійснював реєстрацію друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств.

| Верховна Рада України

Верховна Рада України відповідно до [статті 75 Конституції України](#) є єдиним органом законодавчої влади в Україні і уповноважена приймати закони України. А відповідно до [пункту 11 статті 92 Конституції України](#), виключно законами України визначаються засади утворення і діяльності медіа (засобів масової інформації).

Окрім цього, відповідно до [статті 85 Конституції України](#) до повноважень Верховної Ради України, серед іншого, належить:

- 1.** прийняття законів;
- 2.** затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього, контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання;
- 3.** визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору;
- 4.** затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля;
- 5.** розгляд і прийняття рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України;
- 6.** призначення за поданням Президента України Прем'єр-міністра України, Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України, призначення за поданням Прем'єр-міністра України інших членів Кабінету Міністрів України, Голови Антимонопольного комітету України, Голови Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Голови Фонду державного майна України, звільнення зазначених осіб з посад, вирішення питання про відставку Прем'єр-міністра України, членів Кабінету Міністрів України;
- 7.** здійснення контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України відповідно до цієї Конституції та закону;

8. призначення на посади та звільнення з посад половини складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;
9. надання законом згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України.

Таким чином, Верховна Рада України уповноважена безпосередньо здійснювати суттєвий вплив на формування суспільних відносин у сфері медіа, приймаючи відповідні закони та інші рішення з урахуванням соціальних потреб, публічних інтересів, виявлених проблем та викликів, появу нових цифрових технологій тощо.

Комітет Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики та Комітет Верховної Ради України з питань свободи слова

Комітет Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики та Комітет Верховної Ради України з питань свободи слова були [створені](#) Постановою Верховної Ради України від 29.08.2019 № 19-IX «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання».

Постанова визначає, що до предметів відання Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики віднесено зокрема, але не виключно: медійна індустрія (телебачення, ОТТ та IPTV, платформи з розповсюдження інформації, радіо), національна кіноіндустрія, аудіовізуальний ринок, рекламна діяльність, друковані, електронні засоби масової інформації, у тому числі соціальні медіа, мережа «Інтернет», державна політика у сфері інформації та інформаційної безпеки (крім питань, що належать до сфери національної безпеки та оборони); висвітлення діяльності Верховної Ради України. Наразі до складу цього Комітету входять сімнадцять народних депутатів, про що [зазначено](#) у Постанові Верховної Ради України від 29.08.2019 № 20-IX «Про обрання голів, перших заступників, заступників голів, секретарів, членів комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання».

Також саме на цей Комітет покладено завдання організовувати відбір кандидатур на посаду члена (членів) Національної ради, що передбачає оприлюднення оголошення про такий відбір, умов та строків проведення відбору, прийом пропозицій суб'єктів права подання кандидатур, заяв та документів кандидатів на вакантні посади, їх розгляд, ухвалення рішення щодо відповідності кандидатів кваліфікаційним та загальним вимогам, визначеним Законом, та внесення на розгляд Верховної Ради України подання з висновками та рекомендаціями стосовно кожної кандидатури.

До предметів відання Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова віднесено: забезпечення свободи слова, права громадян на інформацію, захист прав та свобод працівників ЗМІ (поняття застосовано до набуття чинності закону про медіа), гарантії діяльності засобів масової інформації, захист прав журналістів і працівників засобів масової інформації.

Наразі до складу цього Комітету входять три народних депутати, про що [зазначено](#) у Постанові Верховної Ради України від 29.08.2019 № 20-IX «Про обрання голів, перших заступників, заступників голів, секретарів, членів комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання».

Комітети у межах визначених предметів відання здійснюють:

- законопроектну функцію (розробка законопроектів, підготовка висновків і пропозицій щодо законопроектів тощо);
- організаційну функцію (планування роботи, збір та аналіз інформації, підготовка питань на розгляд Верховної Ради України, прийняття рішень, надання висновків, рекомендацій, роз'яснень, розгляд звернень, висвітлення своєї діяльності в медіа тощо);
- контрольну функцію (аналіз практики застосування законодавчих актів, контроль за виконанням Державного бюджету України, організація та підготовка парламентських слухань, слухань у комітетах тощо).

Також народні депутати України статтею 11 Закону України «Про статус народного депутата України» наділені повноваженнями, що можуть впливати на діяльність медіа та журналістів, виступаючи із законодавчою ініціативою у Верховній Раді України, пропонувати питання для розгляду Верховною Радою України або її органами, звертатися із депутатськими запитами, вимагати відповіді на них, порушувати питання про перевірку діяльності підприємств, установ, організацій, розташованих на території України і щодо яких є дані про порушення ними законодавства України, про створення з цією метою тимчасових слідчих комісій тощо.

Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення

Відповідно до Закону про медіа Національна рада є незалежним постійно діючим державним органом, що діє на підставі Конституції України, Закону та інших законів України і здійснює державне регулювання, нагляд та контроль у сфері медіа. Варто

зазначити, що Конституцією України [передбачено](#), що одна половина складу Національної ради призначається Верховною Радою України, а інша Президентом України, що підкреслює значущість цього державного органу у системі державного управління.

[Статтею 90 Закону](#) визначено широке коло повноважень Національної ради. Зокрема, Національна рада:

- 1.** бере участь у розробці та реалізації державної політики у сфері медіа;
- 2.** розробляє та затверджує Стратегію діяльності Національної ради, вносить до неї зміни;
- 3.** розробляє та затверджує План реалізації Стратегії діяльності Національної ради, вносить до нього зміни;
- 4.** здійснює аналіз стану розвитку сфери медіа, проводить (замовляє) дослідження у сфері медіа, у тому числі дослідження потреб користувачів в отриманні інформації та дослідження, необхідні для розроблення Стратегії діяльності Національної ради (змін до неї) та Плану реалізації Стратегії;
- 5.** відповідно до Плану реалізації Стратегії ухвалює рішення щодо необхідності створення каналів мовлення та багатоканальних електронних комунікаційних мереж, що передбачають використання радіочастотного спектра, визначає умови ліцензій та проводить конкурси на отримання ліцензій у передбачених цим Законом випадках;
- 6.** визначає кількість каналів мовлення та ефірних багатоканальних електронних комунікаційних мереж для кожної територіальної категорії;
- 7.** бере участь у розробці та погоджує проект Плану розподілу і користування радіочастотним спектром в Україні;
- 8.** затверджує розроблені спільно з органом спільного регулювання тематичні вимоги (наприклад, щодо захисту дітей, щодо віднесення осіб до суб'єктів у сфері онлайн-медіа тощо);
- 9.** здійснює ліцензування у сфері медіа, також встановлює форму та порядок подання заяви на участь у конкурсі, заяви про продовження строку дії ліцензії, заяви про внесення змін до Реєстру щодо ліцензіатів;
- 10.** здійснює реєстрацію суб'єктів у сфері медіа, встановлює форму та порядок подання заяви про реєстрацію суб'єктів у сфері медіа, заяви про внесення змін до Реєстру щодо реєстрантів;

- 11.** визначає перелік територій з особливим режимом мовлення, затверджує порядок видачі та анулювання дозволів на тимчасове мовлення, видає дозволи на тимчасове мовлення та встановлює їх умови;
- 12.** здійснює реєстрацію іноземних лінійних медіа, зокрема встановлює форму та порядок подання заяви про реєстрацію іноземного лінійного медіа;
- 13.** забезпечує ведення електронного кабінету і Реєстру, передбачених цим Законом, та оприлюднення і надання інформації з них; затверджує порядок функціонування Реєстру та порядок функціонування електронного кабінету.

Окрім цього, Національна рада наділена широкими повноваженнями щодо здійснення нагляду та контролю за дотриманням суб'єктами у сфері медіа, зокрема дотримання такими суб'єктами:

- вимог Закону, нормативно-правових актів Національної ради, що регулюють діяльність суб'єктів у сфері медіа, умов ліцензій;
- вимог [Закону України](#) “Про рекламу” щодо порядку поширення (розповсюдження) реклами та спонсорства суб'єктами у сфері медіа;
- законодавства про кінематографію щодо розповсюдження чи демонстрування суб'єктами у сфері медіа, зокрема у каталогах аудіовізуальних сервісів на замовлення, творів, розповсюдження і демонстрування яких заборонено законодавством про кінематографію;
- законодавства про вибори та референдуми;
- законодавства про державну мову в частині мови аудіовізуальних медіа, у тому числі мови фільмів.

Основоположним документом середньострокової перспективи, що визначає цілі та напрями діяльності Національної ради є стратегія її діяльності, яка переглядається не менше одного разу на три роки. Необхідність затвердження стратегії є однією з новел, які містяться у Законі. [Рішенням Національної ради від 23.11.2023 № 1475](#) стратегія діяльності була затверджена на 2024-2026 роки.

Ця Стратегія підкреслює необхідність забезпечення свободи слова через відповідальні медіа, реформування медіаринку та захисту інформаційного простору.

Також Стратегія містить чотири основних виклики, з якими стикаються медіа, а саме: нестача у медіа професійних кадрів, фінансів та актуального контенту, також

труднощі з відновленням технології та інфраструктури. І, як підсумок, Національна рада визначає, що медіа під час війни і в найближчий післявоєнний період потребуватимуть фінансової підтримки від держави та/або міжнародних донорів, організаційної допомоги зі збереження кадрового потенціалу та реформи медійної освіти.

Крім цього, у Стратегії закріплено необхідність досягнення двадцяти стратегічних цілей на трирічний період, які визначають роль і завдання Національної ради у процесах функціонування держави, формування медіапростору, взаємозв'язків із суспільством, медіа, міжнародною спільнотою і розширення власної спроможності ефективно виконувати покладені на неї завдання.

Натомість державне регулювання національного медіапростору здійснюється Національною радою відповідно до Плану реалізації Стратегії, який щороку розробляє та затверджує Національна рада. На 2025 рік План реалізації Стратегії затверджено [рішенням Національної ради від 23.01.2025 № 170](#).

Він містить звіт про стан реалізації Плану реалізації Стратегії у попередньому році, основні показники та заходи, які вживала Нацрада у 2024 році, інформацію про поточний стан регулювання у сфері медіа, основні проблеми та виклики, що переплітаються зі Стратегією, заходи на 2025 рік, спрямовані на реалізацію стратегічних цілей та завдань, умови конкурсів та ліцензій, перелік нормативно-правових актів Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, затверджених на виконання норм Закону, перелік населених пунктів, замовлених для отримання розрахунків щодо можливості та умов користування радіочастотним спектром для потреб мовлення, перелік каналів мовлення та багатоканальних мереж.

Саме відповідно до Плану реалізації Стратегії Національна рада ухвалює рішення щодо необхідності створення каналів мовлення та багатоканальних електронних комунікаційних мереж з використанням радіочастотного спектра, визначає умови ліцензій та проводить конкурси на отримання ліцензій у передбачених законом випадках.

Завершальним етапом щорічного аналізу ефективності діяльності Національної ради є підготовка та затвердження звіту про свою діяльність, який оприлюднюється на її офіційному вебсайті до 1 березня року, наступного за звітним, та надсилається до Верховної Ради України і Президента України. Наприклад, звіт про діяльність Нацради за 2024 рік доступний за [посиланням](#).

Спроможність будь-якої інституції існувати, функціонувати, створювати продукти, розвиватися та, що важливо для медіа-сектору, зберігати свою незалежність залежить від вчасного, стабільного та повноцінного фінансування власної діяльності.

Так, незалежність та інституційна спроможність Національної ради та безпосередньо її членів виконувати передбачені Законом повноваження тісно пов'язана із забезпеченням належного фінансування діяльності Національної ради з державного бюджету.

Закон містить необхідні фінансові гарантії діяльності Національної ради, які є водночас і складовою гарантій незалежності, зокрема:

- частиною четвертою статті 78 передбачено, що посадовий оклад члена Національної ради встановлюється у розмірі 75 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, встановлених на 1 січня календарного року. Посадовий оклад голови Національної ради встановлюється пропорційно до посадового окладу члена Національної ради з коефіцієнтом 1,3. Посадовий оклад першого заступника голови, заступника голови та відповідального секретаря Національної ради встановлюється пропорційно до посадового окладу члена Національної ради з коефіцієнтом 1,2.
- частиною одинадцятю статті 84 передбачено, що розмір посадових окладів державних службовців апарату дорівнює трьом розмірам посадового окладу, встановленого Кабінетом Міністрів України для державних службовців, які займають відповідні посади Секретаріату Кабінету Міністрів України.
- частиною першою статті 89 передбачено, що держава забезпечує належне фінансування діяльності Національної ради, що забезпечує її незалежність. Фінансування передбачається окремим рядком у Державному бюджеті України та становить не менше 0,022 відсотка доходів загального фонду Державного бюджету України за попередній рік.
- пунктом 1 частини другої статті 89 передбачено, що кошти в обсязі не менше 4 відсотків фактичних надходжень від рентної плати за користування радіочастотним спектром України за поточний рік є додатковими джерелами фінансування Національної ради і зараховуються до спеціального фонду Національної ради.

Водночас, ще до набрання чинності цим Законом (31.03.2023) Верховна Рада України внесла [зміни](#) до Закону України «Про Державний бюджет на 2023 рік», які

передбачають призупинення дії наведених вище норм. Автори законопроекту у [пояснювальній записці](#) роз'яснювали свою ініціативу тим, що реалізація окремих норм Закону потребуватиме значних додаткових витрат з державного бюджету, а також може призвести до зменшення доходів державного бюджету.

У 2024 році ситуація з фінансуванням діяльності Національної ради не змінилася і дію відповідних статей теж було [призупинено](#). Аналогічне виключення міститься і у [Законі України «Про Державний бюджет України на 2025 рік»](#).

В умовах дії правового режиму воєнного стану та значної обмеженості фінансових ресурсів продовжуються пошуки та обговорення реалістичної моделі фінансування діяльності Національної ради, що, як приклад, можна побачити у [проекті](#) Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності медіа» 12111 від 10.10.2024, який, серед іншого, передбачає, що на період дії в Україні правового режиму воєнного стану фінансування та оплата праці членів Національної ради, розмір посадових окладів державних службовців апарату Національної ради визначаються на таких засадах:

- фінансування Національної ради здійснюється в межах бюджетних призначень на відповідний рік;
- розмір посадового окладу члена Національної ради встановлюється в розмірі 35 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, встановлених на 1 січня відповідного календарного року. Посадовий оклад голови Національної ради встановлюється пропорційно до посадового окладу члена Національної ради з коефіцієнтом 1,2. Посадовий оклад першого заступника голови, заступника голови та відповідального секретаря Національної ради встановлюється пропорційно до посадового окладу члена Національної ради з коефіцієнтом 1,1;
- розміри посадових окладів державних службовців апарату визначаються відповідно до Закону України «Про державну службу», Закону України про державний бюджет на відповідний рік та нормативно-правових актів, що регулюють оплату праці.

Антимонопольний комітет України

Антимонопольний комітет України є державним органом із спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері публічних закупівель, про що [зазначено](#) у статті

1 Закону України «Про Антимонопольний комітет України». Антимонопольний комітет України підконтрольний Президенту України та підзвітний Верховній Раді України, тобто як і Національна рада перебуває поза тріадою гілок влади.

Попередня редакція Закону України «Про телебачення і радіомовлення» передбачала за Антимонопольним комітетом України ряд [повноважень у сфері медіа](#), зокрема, АМКУ мав:

- забезпечувати контроль за дотриманням суб'єктами інформаційної діяльності законодавства про захист економічної конкуренції та недопущення ними недобросовісної конкуренції;
- надавати висновок щодо монополізації чи суттєвого обмеження конкуренції в інформаційній сфері для забезпечення дотримання визначених законодавством антимонопольних обмежень та обмежень стосовно частки іноземних власників у статутному капіталі телерадіоорганізацій.

Водночас, практика діяльності АМКУ у сфері медіа доволі незначна та обмежувалася тривалою боротьбою із визнанням ТОВ «Зеонбуд» монополістом на загальнодержавному ринку телекомунікаційних послуг з розповсюдження в цифровому форматі. Зокрема, ще [у 2015 році ТОВ «Зеонбуд» було оштрафовано](#) на 44 млн гривень за зловживання монополістичним становищем, а [у 2020 році повторно оштрафовано на понад 25,7 млн гривень](#) за зловживання монополістичним становищем та встановлення тарифів на телекомунікаційні послуги без будь-яких розрахунків та економічних обґрунтувань таких тарифів. Зазначені рішення у подальшому були предметом тривалих судових розглядів та оскаржень.

Статтями 7, 24 та 90 Закону Антимонопольний комітет було наділено додатковими повноваженнями, які безпосередньо впливають на медіасектор, зокрема щодо:

- затвердження Методики визначення меж ринків у сфері медіа (за погодженням із Національною радою), проєкт якої наразі перебуває на стадії доопрацювання та погодження. Так, Національна рада не погодила проєкт Методики із зазначенням відповідних обґрунтувань, що [відображено](#) у рішенні Національної ради від 05.09.2024 № 2697;
- визначення меж ринків у сфері медіа. Реалізація цього повноваження стане можливою після затвердження та набрання чинності вищезазначеної Методики визначення меж ринків у сфері медіа;

- затвердження Методики визначення меж ринку розповсюдження (поширення) та споживання рекламної інформації (за погодженням із Національною радою), проєкт якої наразі перебуває на стадії доопрацювання та погодження. Так, Національна рада не погодила проєкт Методики із зазначенням відповідних обґрунтувань, що [відображено](#) у рішенні Національної ради від 05.09.2024 № 2696.
- погодження Порядку розробки та затвердження Максимально граничних тарифів на послуги постачальників електронних комунікаційних послуг для потреб мовлення з використанням радіочастотного спектра. Відповідні Порядок розробки та Максимально граничні тарифи були [затверджені](#) Національною радою рішенням від 23.05.2024 № 1686. Таким чином, реалізація цього повноваження Антимонопольного комітету буде вичерпуватися погодженням проєктів змін до цього рішення Національної ради.
- погодження Типових умов договору на постачання електронних комунікаційних послуг для потреб мовлення з використанням радіочастотного спектра. Ці Типові умови були [затверджені](#) Національною радою рішенням від 13.06.2024 № 2018. Таким чином, реалізація цього повноваження Антимонопольного комітету буде вичерпуватися погодженням проєктів змін до цього рішення Національної ради.
- здійснення контролю за дотриманням обмежень щодо контролю суб'єктів у сфері у обсягах, передбачених частиною другою та третьою статті 7 Закону.

Крім цього, у випадку порушень законодавства про захист економічної конкуренції Антимонопольний комітет за загальними правилами, що застосовуються до суб'єктів господарювання, уповноважений застосувати заходи реагування до суб'єктів у сфері медіа, передбачені законами України «Про Антимонопольний комітет України», «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про захист економічної конкуренції».

Міністерство культури та стратегічних комунікацій України

Відповідно до частини третьої [статті 6 Закону](#) забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері медіа, у тому числі з питань медіаграмотності, покладається на центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики в інформаційній сфері.

Відповідно до [Положення про Міністерство культури та стратегічних комунікацій](#)

[України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2019 р. № 885](#) (далі – Положення) МКСК забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах:

- інформаційного суверенітету (у частині повноважень з управління цілісними майновими комплексами державного підприємства “Мультимедійна платформа іномовлення України” та Українського національного інформаційного агентства “Укрінформ”), інформаційної безпеки України;
- державного іномовлення;
- популяризації України в світі, стратегічних комунікацій, зокрема з питань поширення суспільно важливої інформації в Україні та за її межами.

Крім цього, МКСК забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері медіа, зокрема з питань медіаграмотності, інформаційній та видавничій сфері, а також бере участь у формуванні та реалізації державної політики з питань тимчасово окупованих територій України у Донецькій та Луганській областях, Автономній Республіці Крим і м. Севастополі та населення, що на них проживає, з метою їх реінтеграції в єдиний культурний та інформаційний простір України.

Повноваження МКСК як центрального органу виконавчої влади надають можливість здійснювати розробку та супровід проєктів нормативно-правових актів, що можуть впливати на роботу медіа та журналістів, подавати такі проєкти на розгляд Кабінету Міністрів України. Уряд України виступає суб'єктом законодавчої ініціативи та може вносити розроблені МКСК законопроєкти на розгляд Верховної Ради України.

Детальні повноваження МКСК визначені [пунктом 4 Положення](#), відповідно до якого МКСК згідно з покладеними на нього завданнями:

- 1.** визначає перспективи та пріоритетні напрями розвитку у сфері інформаційного суверенітету (у частині повноважень з управління цілісними майновими комплексами державного підприємства “Мультимедійна платформа іномовлення України” та Українського національного інформаційного агентства “Укрінформ”), інформаційної безпеки України, державного іномовлення;
- 2.** визначає перспективи та пріоритетні напрями розвитку в інформаційній сфері та у сфері медіа;

- 3.** надає суб'єктам у сфері медіа методичну та практичну допомогу у сфері інформаційного суверенітету України (у частині повноважень з управління цілісними майновими комплексами державного підприємства “Мультимедійна платформа іномовлення України” та Українського національного інформаційного агентства “Укрінформ”) та інформаційної безпеки;
- 4.** бере участь у формуванні єдиного інформаційного простору, сприянні розвитку інформаційного суспільства;
- 5.** розробляє заходи щодо запобігання внутрішньому і зовнішньому інформаційному впливу, який загрожує інформаційній безпеці держави, суспільства, особи;
- 6.** узагальнює інформацію органів виконавчої влади про інформування громадськості з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України;
- 7.** спрямовує і надає методичну та практичну допомогу структурним підрозділам центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій, на які покладається взаємодія із суб'єктами у сфері медіа;
- 8.** визначає порядок функціонування вебсайтів органів виконавчої влади та подає Кабінетові Міністрів України пропозиції щодо інформаційного наповнення Єдиного вебпорталу органів виконавчої влади;
- 9.** розробляє плани заходів щодо сприяння незалежності суб'єктів у сфері медіа, захисту прав журналістів та споживачів інформаційної продукції;
- 10.** організовує проведення досліджень впливу результатів діяльності суб'єктів у сфері медіа на суспільну свідомість;
- 11.** сприяє дотриманню в Україні свободи слова;
- 12.** розробляє та вносить на розгляд Кабінету Міністрів України програмні документи у сфері захисту інформаційного простору України від зовнішнього інформаційного впливу;
- 13.** забезпечує моніторинг інформації у вітчизняних та іноземних медіа;
- 14.** засновує телерадіоорганізації та бере участь в їх діяльності, організовує та забезпечує діяльність державних телерадіоорганізацій в частині закордонного мовлення з метою поширення інформації про Україну у світі;

15. сприяє інтеграції суб'єктів державного іномовлення України у світовий інформаційний простір та провадженню ними діяльності відповідно до міжнародних стандартів;
16. сприяє популяризації та формуванню позитивного іміджу України у світових інформаційних ресурсах та національних інформаційних ресурсах іноземних держав з метою захисту її політичних, економічних та соціально-культурних інтересів, зміцнення національної безпеки і відновлення територіальної цілісності України.

Також серед повноважень, якими наділено МКСК, варто зазначити такі:

1. Закон України «Про систему іномовлення України» визначає, що МКСК виступає органом управління (виконує функції засновника) суб'єктів у сфері медіа державного іномовлення;
2. відповідно до статті 126 Закону МКСК складає і оновлює Перелік осіб, які створюють загрозу національній безпеці, який [оприлюднюється](#) на його офіційному вебсайті. Програми та матеріали (крім інформаційних та інформаційно-аналітичних програм), одним із учасників яких є особа, внесена до цього Переліку, не можуть поширюватися суб'єктами у сфері медіа.

Окрім цього, закони України «Про закордонних українців» та «Про державну таємницю» визначають повноваження центрального органу виконавчої влади, однак використовують застарілу форму відображення сфери компетенції.

Наприклад, [стаття 10-5 Закону України “Про закордонних українців”](#) визначає, що центральний орган виконавчої влади у сфері телебачення і радіомовлення щодо співпраці із закордонними українцями:

- забезпечує поширення радіомовлення та трансляції телевізійних програм з України, зокрема через супутниковий зв'язок та інші засоби комунікації, на країни проживання закордонних українців;
- сприяє трансляції україномовних теле- та радіопрограм на країни проживання закордонних українців;
- сприяє налагодженню співпраці телерадіокомпаній прикордонних областей України з телерадіокомпаніями сусідніх країн проживання закордонних українців;

- сприяє створенню в країнах проживання закордонних українців кореспондентських пунктів Українського національного інформаційного агентства «Укрінформ».

Відповідно до [частини другої статті 31 Закону України «Про державну таємницю»](#) контроль за дотриманням законодавства про державну таємницю з метою запобігання її поширенню у пресі та інших медіа здійснює **центральный орган виконавчої влади з питань інформаційної політики**.

Проте центральних органів виконавчої влади, які містять саме такі повноваження у своїх положеннях, на сьогодні немає.

Відповідно до [частини другої статті 1 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади»](#) міністерства забезпечують формування та реалізують державну політику в одній чи декількох сферах, інші центральні органи виконавчої влади виконують окремі функції з реалізації державної політики. Таким чином, при визначенні відповідального органу за реалізацію положень статті 10-5 Закону України «Про закордонних українців» та статті 31 Закону України «Про державну таємницю» виникають неузгодження на межі повноважень МКСК та Державного комітету телебачення і радіомовлення України, підпорядкованого МКСК центрального органу виконавчої влади, який бере участь у забезпеченні формування та реалізує державну політику у сфері медіа, інформаційній та видавничій сфері.

Державний комітет телебачення і радіомовлення України

Державний комітет телебачення і радіомовлення України (далі Держкомтелерадіо) є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, діяльність якого спрямовує і координує Кабінет Міністрів України через Міністра культури та стратегічних комунікацій, що відображено у пункті 1 Положення про Державний комітет телебачення і радіомовлення України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2014 р. № 341.

Голову Держкомтелерадіо призначає Верховна Рада України відповідно до пункту 12 статті 84 Конституції України.

Основними завданнями Держкомтелерадіо є участь у забезпеченні формування та реалізації державної політики у сфері медіа, інформаційній та видавничій сфері (пункт 3 Положення про Держкомтелерадіо).

Покладені на Держкомтелерадіо повноваження слід розглядати через призму його історичної появи, правового статусу і місця у системі центральних органів виконавчої влади. Починаючи з 1 січня 2020 року Держкомтелерадіо за [рішенням](#) Уряду перестав виступати головним центральним органом виконавчої влади у сфері телебачення і радіомовлення (назва якої існувала до ухвалення Закону), передавши цю роль Міністерству культури, молоді та спорту України, яке наразі іменується як Міністерство культури та стратегічних комунікацій України.

Тому закріплений за Держкомтелерадіо функціонал обмежився лише участю у формуванні державної політики у сфері медіа та реалізацією заходів за деякими напрямками у цій сфері.

Так, Держкомтелерадіо у частині участі у формуванні державної політики:

- узагальнює практику застосування законодавства, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавства та вносить проекти актів на розгляд Міністра культури та стратегічних комунікацій;
- надає пропозиції щодо проектів законів, інших актів законодавства, які надходять для погодження МКСК;
- бере участь у здійсненні заходів щодо адаптації законодавства України у сфері медіа до законодавства Європейського Союзу;
- готує пропозиції щодо вдосконалення системи державного управління у сфері медіа;
- готує пропозиції та рекомендації щодо захисту, ефективного використання і розподілу радіочастотного спектру в Україні, призначеного для потреб теле-радіомовлення, та подає їх в установленому законодавством порядку;

Щодо реалізації державної політики у сфері медіа слід визначити такі повноваження:

- Держкомтелерадіо безпосередньо виконує функції з управління корпоративними правами держави у статутному капіталі Національної суспільної телерадіокомпанії України;
- забезпечує підвищення кваліфікації працівників суб'єктів у сфері медіа;
- проводить аналіз та здійснює прогнозування розвитку ринку у сфері медіа;

- замовляє проведення наукових досліджень у сфері медіа.
- вживає заходів до надання державної фінансової підтримки суб'єктам у сфері медіа, творчим спілкам у сфері медіа;
- приймає рішення про накладення штрафу за порушення порядку ведення передвиборної агітації, агітації під час підготовки і проведення референдуму з використанням друкованих медіа та порядку участі в інформаційному забезпеченні виборів, а також за ненадання друкованим медіа можливості оприлюднити відповідь щодо інформації, поширеної стосовно суб'єкта виборчого процесу.

Міністерство фінансів України

Відповідно до абзацу другого пункту 1 Положення про Міністерство фінансів України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 375, Міністерство фінансів України (далі Мінфін) є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну бюджетну політику.

Незважаючи на те, що Державний бюджет України щорічно затверджує Парламент, саме Мінфін формує проєкт Державного бюджету України, що подається на розгляд Верховної Ради України після його схвалення на засіданні Уряду.

Так, відповідно до свого Положення Мінфін:

- забезпечує спрямування бюджетних коштів відповідно до цілей та пріоритетів, визначених у щорічному посланні Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України, Програмі діяльності Кабінету Міністрів України, прогнозних та програмних документах економічного і соціального розвитку;
- розробляє і доводить до відома головних розпорядників бюджетних коштів інструкції з підготовки бюджетних запитів для підготовки проєкту Державного бюджету України, встановлює строк та порядок їх подання;
- проводить оцінку відповідності бюджетному законодавству бюджетних запитів, паспортів бюджетних програм, проєктів зведених кошторисів для складення розпису державного бюджету;
- проводить аналіз бюджетного запиту, поданого головним розпорядником бюджетних коштів, на предмет його відповідності Бюджетній декларації, а

також ефективності використання бюджетних коштів. Варто зазначити, що Національна рада самостійно затверджує і подає до Мінфіну у тритижневий термін після затвердження розпису державного бюджету кошториси, розрахунки до них, плани асигнувань загального фонду бюджету, плани спеціального фонду і штатний розпис.

Таким чином, Мінфін здійснює технічну координацію та має опосередкований вплив на визначення обсягів видатків, які можуть спрямовуватися на фінансування сфери медіа з урахуванням поданих бюджетних запитів, наприклад МКСК, обґрунтувань цих органів щодо результативності та ефективності використання бюджетних коштів, наявних фінансових ресурсів, Бюджетної декларації, інших прогнозних та програмних документів.

Сектор безпеки та оборони

Рада національної безпеки і оборони України

Відповідно до статті 107 Конституції України Рада національної безпеки і оборони України є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України, яка координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони.

Саме Раду національної безпеки і оборони України (далі – РНБО) наділено повноваженнями приймати рішення про застосування, скасування та внесення змін до персональних санкцій, що вводяться у порядку, встановленому Законом України “Про санкції”, і вступають в дію указами Президента України. Одним із видів таких персональних санкцій є заборона поширення медіа на території України, яка з’явилася у цьому Законі з набрання чинності Закону.

Натомість історія застосування санкцій, які безпосередньо впливали на діяльність суб’єктів у сфері медіа, почалася задовго до прийняття Закону. Ще у вересні 2015 року РНБО прийняла [рішення](#) щодо застосування персональних санкцій до суб’єктів, які знаходилися під контролем держави-агресора (наприклад, «Телекомпанія НТВ», «Россия 24» тощо). А у 2021 році були [застосовані](#) персональні санкції до українських телерадіоорганізацій (на сьогодні використовується поняття «суб’єкт у сфері аудіовізуальних медіа»), що забезпечували виробництво та мовлення програм та передач під назвою «112», «ZIK» та «NewsOne». Щодо “112” варто зауважити, що цьому ще передувала тривала судова тяганина Національної ради щодо незаконного об’єднання регіональних мовників у наземному ефірному мовленні в один загальнонаціональний.

У подальшому рішення про застосування персональних санкцій неодноразово приймала Рада національної безпеки і оборони України щодо суб'єктів, які знаходилися під контролем держави-агресора, але здебільшого стосувалися продовження дії персональних санкцій (наприклад, [рішення РНБО від 22.05.2024](#)).

Також варто звернути увагу, що саме [рішення](#) РНБО від 18 березня 2022 року, введене в дію Указом Президента України від 19 березня 2022 року № 152, стало правовою передумою для запуску та функціонування цілодобового інформаційного марафону «Єдині новини #UAразом», що було прийнято в умовах воєнного стану як реалізацію єдиної інформаційної політики і є пріоритетним питанням національної безпеки.

Генеральний штаб Збройних Сил України

У зв'язку з повномасштабною агресією Росії проти України, розпочатою 24 лютого 2022 року, перед Генеральним штабом Збройних Сил України постало питання щодо необхідності дотримання безпеки операцій, запобігання розповсюдженню інформації з обмеженим доступом, відомостей, розголошення яких може призвести до обізнаності противника про дії Сил оборони, зі збереженням при цьому можливості медіа збирати та поширювати інформацію про воєнні дії і діяльність Сил оборони.

Доцільним був досвід [програми Embedded journalists](#) (прикріплення журналіста за військовою частиною в зоні АТО, яку реалізували ГШ ЗСУ та МІП (тепер МКСК).

У зв'язку з повномасштабним вторгненням 24 лютого 2022 року, [наказом](#) Головнокомандувача Збройних Сил України від 03.03.2022 № 73 «Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками медіа на час дії правового режиму воєнного стану» (до якого станом на 01.10.2024 чотири рази вносились зміни) було, серед іншого, затверджено:

- алгоритм роботи з акредитованими представниками медіа під час дії правового режиму воєнного стану;
- Перелік інформації, розголошення якої може призвести до обізнаності противника про дії Збройних Сил України, інших складових сил оборони, негативно вплинути на хід виконання завдань за призначенням під час дії правового режиму воєнного стану;
- Порядок акредитації представників медіа під час дії правового режиму воєнного стану;

- Правила роботи представника медіа у районі ведення бойових дій;
- форми для проходження акредитації та прескарти;
- Порядок опрацювання запитів та допуску представників медіа на об'єкти Збройних Сил України під час дії правового режиму воєнного стану.

Таким чином, наказом унормовано алгоритм дій керівників, командирів (начальників) військових організаційних структур при взаємодії з представниками медіа, визначено зони для перебування представників медіа (зелена, жовта, червона), які впливають на ступінь свободи доступу до інформації та допуску до певних об'єктів (локацій), визначено перелік інформації, яка не підлягає розголошенню представниками медіа, їх права та обов'язки, механізм отримання ними акредитації та опрацювання їх запитів та допуску на об'єкти Збройних Сил України.

| Міністерство оборони України

Міністерство оборони України також наділене окремими повноваженнями у сфері медіа. Зокрема, відповідно до Положення про Міністерство оборони України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 року № 671 (далі – Положення 671):

1. підпунктом 4-2 пункту 4 визначено, що Міноборони бере участь у виконанні завдань державної інформаційної політики у сфері оборони, інформаційних заходах, спрямованих на підвищення рівня обороноздатності держави та протидію інформаційним операціям агресора (противника), а під час дії правового режиму воєнного стану координує складові сил оборони з питань забезпечення формування та реалізації державної інформаційної політики у сфері оборони;
2. підпунктом 78 пункту 4 встановлено, що Міноборони проводить постійний моніторинг інформаційного середовища, виявляє потенційні та реальні інформаційні загрози у сфері оборони, здійснює відповідні заходи;
3. підпунктом 78-1 пункту 4 передбачено, що Міноборони приймає рішення про створення суб'єктів у сфері медіа, офіційних друкованих видань відповідно до [Закону України](#) “Про медіа”;
4. відповідно до підпункту 80-1 пункту 4 Міноборони створює необхідні умови для здійснення іншими суб'єктами демократичного цивільного контролю передбачених законом повноважень та інформує із зазначених питань громадськість та суб'єктів у сфері медіа.

Для реалізації зазначених цілей при Міноборони функціонує Мілітарі Медіа Центр (Military Media Center). Це медійний майданчик, де акумулюються усі комунікаційні спроможності сил оборони та безпеки України.

У своїй діяльності Мілітарі Медіа Центр забезпечує просування єдиної інформаційної політики щодо відсічі збройної агресії Росії проти України. На це спрямована спільна інформаційна робота усіх комунікаційних підрозділів силових відомств України. Мілітарі Медіа Центр сприяє роботі українських та іноземних журналістів, які висвітлюють російсько-українську війну. На його майданчику проводяться медіабрифінги представників Сил оборони та безпеки країни. Використовується формат онлайн-брифінгів та включень за участю речників силових структур держави і експертів, проводяться інформування про поточні події, дискусійні та експертні панелі, присвячені тематиці обороноздатності України. Представники вітчизняних і закордонних засобів масової інформації мають змогу індивідуально відвідувати брифінги чи переглядати їх у форматі онлайн.

Крім цього, Закон України “Про медіа” і Положення 671 наділяють Міноборони правом самостійно або через свої установи створювати друковані та онлайн-медіа, а також бути засновником (учасником) однієї юридичної особи, що може надавати сервіси одного лінійного аудіовізуального медіа і одного лінійного аудіального медіа. Ці положення діють з моменту визнання Верховною Радою України певної держави державою-агресором (державою-окупантом) та протягом п’яти років з дня прийняття Верховною Радою України рішення про скасування такого статусу.

На виконання зазначених цілей функціонують окремі медіа – Центральна теле-радіостанція Міністерства оборони України здійснює лінійне телевізійне (аудіо-візуальне) мовлення під брендом ["Армія TV"](#) та [АрміяInform](#), зареєстрована як “інформаційне агентство” (хоч такий тип медіа вже не існує), працюючи у форматі онлайн-медіа. Під брендом "АрміяInform" агентство має власний вебсайт та охоплює інформаційне покриття як на території України, так і поза її межами.

| Недержавні інституції

Серед основних недержавних інституцій можна виділити такі:

- безпосередні учасники – суб’єктів у сфері медіа, їх об’єднання, студії-виробники, творчі працівники, зокрема журналісти;
- творчі та професійні спілки журналістів;

- органи саморегулювання;
- суб'єкти, що проводять моніторинг та аналіз медіасектору, його складових, надають експертні висновки;
- суб'єкти, що надають фінансову чи іншу підтримку медіа чи журналістам.

У цьому розділі пропонується зупинитися саме на тих недержавних суб'єктах, що не є безпосередніми учасниками медіасектору.

Найбільшою всеукраїнською творчою спілкою виступає Національна спілка журналістів України (далі – НСЖУ), яка отримала статус національної [постановою](#) Кабінету Міністрів України від 23 квітня 1999 р. N 685 «Про надання статусу національної Спілці журналістів України».

НСЖУ є [членом](#) Міжнародної федерації журналістів, яка згідно з її [офіційним веб-сайтом](#) об'єднує 600 000 професіоналів у сфері медіа зі 187 профспілок та асоціацій у понад 140 країнах.

Як [визначено](#) у Статуті НСЖУ, метою її діяльності є сприяння розвитку журналістики в Україні, розробка пропозицій до державних програм, законодавчих актів, спрямованих на розвиток і удосконалення інформаційного простору України, сприяння втіленню їх у життя, захист професійних, соціальних та економічних інтересів журналістів – членів НСЖУ.

До основних напрямів діяльності НСЖУ варто виділити захист прав і законних інтересів своїх членів, юридичну допомогу та консультації, що реалізується через [функціонування](#) гарячої лінії чи надання роз'яснень на вебсайті НСЖУ ([приклад](#)), реалізації окремих тематичних проєктів ([приклад](#)), організація та проведення навчання для представників медіа ([приклад](#)), проведення тематичних конкурсів ([приклад](#)), представлення до державних нагород або нагородження відомчими нагородами НСЖУ.

Водночас загальний статут НСЖУ як творчої спілки є доволі дискусійним з огляду на правову природу цього утворення. За інформацією, [розміщеною](#) на вебсайті НСЖУ, вона налічує понад 19 тис. членів. Водночас ця цифра ніколи не підтверджувалася незалежним аудитом. Дискусійним також є питання приналежності членів спілки до журналістики, оскільки були випадки, коли НСЖУ видавала посвідчення журналіста людям, які безпосередньо не працюють журналістами. Наприклад, у 2021 році НСЖУ [видала посвідчення Владиці Михаїлу](#).

Вимоги до членства у НСЖУ визначені її Статутом. Так, членом НСЖУ можна стати за таких умов:

- особа повнолітня;
- особа визнає Статут НСЖУ та Кодекс професійної журналістської етики;
- особа має професійно займатися журналістикою не менше одного року, працюючи на штатній або позаштатній основі у редакціях газет та журналів, телебачення та радіомовлення, Інтернет-виданнях та інформаційних агентствах, у видавництвах та пресслужбах (у тому числі фотокореспонденти і художники засобів масової інформації) або є вільним журналістом; викладачі навчальних закладів та установ, що готують журналістські кадри; творчі працівники журналістських організацій, добробки яких заслуговують на увагу;
- наявність рекомендацій двох членів НСЖУ.

Усі члени НСЖУ мають сплачувати вступний і щорічний членські внески і мають єдиний членський квиток і значок.

Ще одним членом Міжнародної федерації журналістів є Незалежна медіа-профспілка України, яка виступає професійною спілкою, метою якої є здійснення представництва та захисту трудових, соціально-економічних прав та інтересів членів профспілки.

Ця профспілка активно веде свою сторінку у соціальній мережі «Facebook», інформуючи спільноту про діяльність та основні події з питань медіа і журналістики. Проте офіційний сайт спілки не функціонує уже кілька років.

1.3 Регуляторна політика

Основу регулювання сфери медіа становить Конституція України, Кримінальний кодекс України, закони України «Про медіа», «Про електронні комунікації», «Про забезпечення функціонування української мови як державної», «Про кінематографію», «Про рекламу», «Про суспільні медіа України», «Про інформацію», «Про систему іномовлення України», «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста», інші законодавчі акти, а також міжнародні акти, як-от: Конвенція про транскордонне телебачення, Європейська конвенція про захист прав людини

З огляду на зміст Закону можна виділити такі види регулювання діяльності у сфері медіа:

- **державне;**
- **співрегулювання;**
- **саморегулювання.**

Органом державного регулювання діяльності у сфері медіа, а також органом нагляду (контролю) у цій сфері є Національна рада (ч. 4 ст. 6 Закону). Варто зазначити, що також державне регулювання може здійснювати Верховна Рада України, приймаючи закони, які можуть встановити нові, змінити або скасувати уже встановлені правила поведінки у сфері медіа.

| Державне регулювання

Основні інструменти державного регулювання діяльності у сфері медіа, що здійснюються Національною радою.

1. Нормативно-правове регулювання

Основою будь-якого державного регулювання є встановлення загальнообов'язкових правил та вимог, що діють у відповідній сфері, прав і обов'язків основних суб'єктів, визначення ролі та наділення повноваженнями державних органів.

У сфері медіа визначальну роль щодо нормативно-правового регулювання відіграє Верховна Рада України, яка шляхом ухвалення законів, зокрема і тих, що вносять зміни до Закону, може безпосередньо впливати на діяльність суб'єктів у сфері медіа.

Натомість завдяки ухваленню Закону вдалось посилити роль Національної ради як державного регулятора і суб'єкта нормотворення. Наприклад, тільки на виконання норм Закону Національна рада ухвалила більше двадцяти нормативно-правових актів ([див. додаток 1](#)). Зі змістом та повним і актуальним переліком нормативно-правових актів Національної ради можна [ознайомитися](#) на її офіційному вебсайті.

Крім цього, правовий статус таких актів Національної ради окремо відображено у статті 87 Закону.

Так, проекти нормативно-правових актів не потребують погодження з іншими державними органами, крім випадків, передбачених Законом ([приклад](#)).

До кожного проекту такого акта готується [пояснювальна записка](#), яка разом із проектом акта оприлюднюється на офіційному вебсайті Національної ради для громадського обговорення, яке триває від одного до трьох місяців. Всі одержані пропозиції та зауваження обов'язково розглядаються Національною радою, яка їх враховує або мотивовано відхиляє.

Нормативно-правові акти Національної ради не підлягають державній реєстрації ([як правило](#), всі нормативно-правові акти державних органів рівня нижче Кабінету Міністрів України підлягають державній реєстрації Міністерством юстиції України) та набирають чинності з їх оприлюднення на офіційному вебсайті Національної ради, якщо інше не передбачено в самому акті.

Водночас [Законом України «Про правотворчу діяльність»](#), який вводиться в дію через один рік з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні, [передбачено](#), що нормативно-правові акти Національної ради все ж таки підлягатимуть державній реєстрації Міністерством юстиції України та включатимуться до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів.

2. Ліцензування діяльності

Національна рада забезпечує видачу, продовження строку дії, анулювання ліцензії на мовлення з використанням радіочастотного спектра (наземне ефірне мовлення) та постачання електронних комунікаційних послуг для потреб мовлення з використанням радіочастотного спектра; оголошує, організовує та проводить конкурси на отримання ліцензії, прийом та розгляд поданих на них документів та встановлення результатів конкурсів.

Такі ліцензії видаються на 10 років (як і у випадку продовження дії ліцензії) на

конкурсних засадах, а за видачу або продовження строку дії ліцензій сплачується ліцензійний збір (ч. 2 та 7 ст. 50, ч. 1 ст. 56 Закону).

Визначено вичерпний [перелік](#) з десяти підстав для анулювання ліцензій Національною радою (наприклад, подання ліцензіатом заяви про анулювання ліцензії, припинення його діяльності, припинення використання стандарту (радіотехнології) мовлення тощо) та випадки анулювання ліцензії за рішенням суду (п. 3 ч. 2 та п. 2 ч. 3 ст. 116 Закону).

3. Реєстрація суб'єктів у сфері медіа.

Обов'язково реєструються суб'єкти, що здійснюють мовлення без використання радіочастотного спектра, суб'єкти у сфері аудіовізуальних медіа на замовлення, провайдери аудіовізуальних сервісів та провайдери платформ спільного доступу до відео (ч. 1 ст. 63 Закону).

Вони можуть почати відповідну діяльність лише після реєстрації, за виключенням провайдерів платформ спільного доступу до відео (ч. 4 ст. 63 Закону України “Про медіа”).

Для суб'єктів у сферах друкованих медіа та онлайн-медіа передбачена добровільна реєстрація (ч. 2 та 3 ст. 63 Закону). Однак з моменту визнання Верховною Радою України певної держави державою-агресором (державою-окупантом) та протягом п'яти років з дня прийняття Верховною Радою України рішення про скасування такого статусу реєстрація суб'єктів у сфері друкованих медіа є обов'язковою.

Реєстрація суб'єктів, що діють у соцмережах є добровільним і здійснюється за процедурою реєстрації онлайн-медіа (ст.ст. 3, 16 Закону). За реєстрацію [стягується](#) реєстраційний збір у розмірі прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого станом на 1 січня року, в якому подається заява про реєстрацію ([3028](#) грн у 2025 році).

З набранням чинності Закону всі суб'єкти, що підлягають реєстрації згідно із Законом та мали ліцензії, отримані до набрання чинності Законом, стали реєстрантами. Вони мали до 31 березня 2024 підтвердити дані про себе шляхом проходження процедури реєстрації без сплати реєстраційного збору. А видані до набрання чинності Законом ліцензії таких суб'єктів втрачали чинність 31 березня 2024 або після відповідної реєстрації.

4. Реєстрація іноземних лінійних медіа (за виключенням тих, що походять з країн, що є державами-членами Європейського Союзу).

Ці медіа можуть поширюватися провайдерами аудіовізуальних сервісів на території України після реєстрації (ч. 1 ст. 66 Закону). За реєстрацію стягується плата у розмірі реєстраційного збору.

5. Дозволи на тимчасове мовлення.

Відповідно до [статті 90 Закону](#) Національна рада уповноважена визначати перелік територій з особливим режимом мовлення, затверджувати порядок видачі та анулювання дозволів на тимчасове мовлення, видавати дозволи на тимчасове мовлення та встановлювати їх умови.

Відповідно до [статті 122 Закону](#) за умов відсутності правового режиму воєнного чи надзвичайного стану та з метою протидії інформаційній агресії Національна рада може надавати дозволи на тимчасове мовлення на територіях з особливим режимом мовлення строком на один рік на позаконкурсних засадах та безоплатній основі. Національна рада визначає перелік територій з особливим режимом мовлення, затверджує порядок видачі та анулювання дозволів на тимчасове мовлення, а також встановлює умови дозволів на тимчасове мовлення.

[Порядок видачі та анулювання дозволів](#) та [перелік територій з особливим режимом мовлення](#) затверджені відповідними рішеннями Нацради, а самі Дозволи надають право здійснювати мовлення на [територіях з особливим режимом мовлення](#). Термін дії дозволу – 1 рік. Для видачі дозволу конкурс не проводиться та не справляється плата ([ч. 8 ст. 50 Закону](#)).

Реалізація зазначених вище положень відображена на офіційному [вебпорталі Нацради](#).

6. Реєстр суб'єктів у сфері медіа (далі – Реєстр) та електронний кабінет

Реєстр надає цілодобовий доступ на безоплатній основі до інформації про суб'єктів у сфері медіа, що отримали ліцензію або зареєстровані Національною радою, а також про зареєстровані іноземні лінійні медіа.

Використовуючи Реєстр можна буде, серед іншого, отримати інформацію, що дозволяє ідентифікувати суб'єкта чи медіа, його структуру власності, інформацію про видані (анульовані) ліцензії, реєстрацію (скасування реєстрації) суб'єкта чи

медіа, заходи реагування, вжиті Національною радою щодо суб'єкта. Також Реєстр міститиме статистичну інформацію, яка полегшить доступ до інформації для вивчення медіасектору, а саме про загальну кількість суб'єктів у сфері медіа, у тому числі у розрізі за кожним видом діяльності у сфері медіа та за територіальною категорією.

Створення, функціонування та ведення Реєстру покладено на Національну раду.

Наразі Реєстр не створено, а відповідне програмне забезпечення [перебуває](#) у розробці. У подальшому вся інформація з реєстрів, які Національна рада вела, буде перенесено до Реєстру після його створення у обсязі, передбаченому Законом.

Також для покращення взаємодії між Національною радою та суб'єктами у сфері медіа має почати функціонувати електронний кабінет. Він дозволить проводити ліцензійні та реєстраційні дії та електронний обмін інформацією, документами між регулятором і суб'єктами та реєстром.

Питання введення в експлуатацію електронного кабінету Національна рада ще не прийняла через відсутність фінансування на розробку програмно-апаратного комплексу.

Також до основних інструментів, якими наділена Національна рада, слід віднести затвердження складу універсального медіасервісу, здійснення офіційного моніторингу діяльності суб'єктів у сфері медіа, проведення перевірок суб'єктів у сфері медіа, ухвалення рішення про визнання структури власності суб'єктів у сфері медіа непрозорою, розгляд питання про порушення законодавства та / або умов ліцензії і застосування [заходів реагування](#).

| Спільне регулювання

Однією з новел Закону України «Про медіа» та додатковим інструментом регулювання діяльності у сфері медіа є запровадження спільного регулювання, яке [визначається](#) поєднанням функцій та засобів державного регулювання та галузевого саморегулювання з метою забезпечення участі суб'єктів у сфері медіа у розробці та визначенні вимог до змісту інформації, яка поширюється медіа, та недопущення цензури і зловживання свободою слова.

Спільне регулювання реалізується Національною радою та органами спільного регулювання.

Органи спільного регулювання утворюються ліцензіатами та реєстрантами, а також їх громадськими об'єднаннями та об'єднаннями підприємств у формі громадських спілок.

Наразі відповідні органи спільного регулювання утворилися у чотирьох сферах: аудіовізуальні медіасервіси ([07.06.2024](#)), аудіальні медіасервіси ([10.06.2024](#)) онлайн-медіа ([12.06.2024](#)) та друковані медіа ([04.12.2024](#)).

До предмета спільного регулювання належить:

- встановлення критеріїв віднесення осіб до суб'єктів у сфері онлайн-медіа;
- визначення критеріїв віднесення інформації до такої, яку заборонено поширювати на території України;
- визначення критеріїв віднесення лінійних медіа до тематичних та обсягів національного продукту для таких медіа;
- визначення критеріїв віднесення інформації до такої, що може заподіяти шкоду дітям;
- розподіл дітей на вікові категорії та встановлення критеріїв класифікації програм за віком;
- затвердження вимог до демонстрування спеціальних попереджень оголошення та оголошення звукових попереджень;
- визначення порядку віднесення суб'єктом у сфері медіа інформації до відповідних вікових категорій дітей та обрання відповідних попереджень (символів);
- затвердження правил мовлення у дні пам'яті;
- визначення критеріїв віднесення рекламної інформації (комерційних повідомлень) до такої, що може вважатися шкідливою згідно з вимогами законодавства про рекламу;
- затвердження плану дій щодо забезпечення доступності сервісів для осіб з інвалідністю;
- визначення інструментів та механізмів реалізації вимог до провайдерів платформ спільного доступу до відео;

- встановлення вимог щодо обсягу європейського продукту для телеканалів загальнонаціональної та регіональної категорії, що мають незначну долю аудиторії;
- розробка рекомендацій щодо виконання вимог щодо європейського продукту;
- затвердження вимог до розповсюдження реклами у випадках, [передбачених](#) Законом України «Про рекламу».

Спільне регулювання за вищевказаними напрямками здійснюється шляхом прийняття відповідних кодексів (правил) створення та поширення такої інформації. Однак до створення органу спільного регулювання Національна рада має право самостійно розробити та затвердити відповідні вимоги, які діють до затвердження цих кодексів (правил).

Відповідні кодекси (правила) напрацьовує робоча група, створена правлінням органу спільного регулювання з числа членів цього органу та представників Національної ради, які складають не менше третини загальної кількості членів робочої групи.

Робочі групи з напрацювання кодексів активно працюють над проєктами цих документів. З огляду на складність тем розроблення може зайняти кілька місяців. Проєкт кодексу (правил) затверджує правління органу спільного регулювання та Національна рада.

Після затвердження кодекс (правила) направляється на підписання суб'єктам у сфері медіа і набирає чинності після підписання не менше ніж 50 відсотками від загальної кількості членів органу спільного регулювання. Відповідне правило не стосується випадків встановлення критеріїв віднесення осіб до суб'єктів у сфері онлайн-медіа, критеріїв віднесення лінійних медіа до тематичних та обсягів національного продукту до таких медіа, вимог щодо обсягу європейського продукту для телеканалів загальнонаціональної та регіональної категорії, що мають незначну частку аудиторії, рекомендацій щодо виконання вимог щодо європейського продукту. Вони набирають чинності після їх затвердження Національною радою.

Також у рамках діяльності органів спільного регулювання діють експертні колегії, утворені правліннями цих органів для розробки висновків щодо відповідності інформації, поширеної суб'єктами у сфері медіа, кодексам (правилам) спільного регулювання, що мають рекомендаційний характер для Національної ради;

здійснення узагальнення практики застосування кодексів (правил) спільного регулювання та надання пропозицій щодо необхідності внесення змін до них.

При цьому кандидатури членів експертних колегій затверджує Національна рада за поданням правління відповідного органу спільного регулювання.

Експертні колегії уповноважені робити експертизу з тих питань, що знаходяться на розгляді Національної ради:

- за ініціативою суб'єкта у сфері медіа, якщо це питання стосується порушення ним вимог законодавства та/або умов ліцензії щодо змісту поширеної ним інформації, та за умови, що він підписав відповідний кодекс (правила);
- за ініціативою Національної ради, якщо це питання стосується вимог до змісту інформації, що поширена суб'єктом у сфері медіа, який не підписав відповідний кодекс (правила), і якщо таке питання має загальногалузеве значення.

Саморегулювання

В журналістиці одним із основних органів саморегуляції виступає Комісія з журналістської етики, яка складається з п'ятнадцяти осіб. Як вказано на вебсайті Комісії, вона обговорює та пропонує вирішення конфліктних ситуацій у медіа шляхом розгляду скарг від споживачів інформації. Комісія бере свій початок з 2001 року, а зареєструвалася як громадська організація з 2003 року. У 2016 році була перезапущена.

Основною особливістю КЖЕ є те, що вона заснована та складається із осіб, які фактично є представниками громадськості. Зокрема, відповідно до Положення, склад КЖЕ становить 15 осіб та формується за таким принципом:

- п'ять осіб – за поданням всеукраїнських громадських формувань, що здійснюють свою діяльність у галузі журналістики;
- п'ять осіб – за поданням всеукраїнських громадських формувань, що не мають безпосереднього стосунку до журналістської діяльності;
- п'ять осіб – довільно обраних Загальними зборами з числа членів ВГО «КЖЕ».

Натомість для органу саморегуляції, за загальним правилом, доцільнішим є підхід, коли орган формується з числа делегованих представників редакцій самих медіа.

Комісія є єдиним представником від України, що входить до складу мережі незалежних рад преси та медіа в Європі (AIPCE).

Основним завданням цієї Комісії є сприяння дотриманню професійних етичних стандартів в українських медіа та формуванню запиту суспільства на якісну журналістику. Комісія оцінює журналістські матеріали на предмет дотримання [Кодексу етики українського журналіста](#) і розглядає конфліктні ситуації етичного та професійного характеру. Обмеження щодо звернень до неї зі скаргами відсутні. Більше того, Комісія може за власною ініціативою розпочати розгляд випадків порушення професійних та етичних норм журналістики на підставі інформації, що поширена медіа. Зважаючи на характер порушення норм журналістської етики, Комісія [може схвалити](#) рішення у формі «дружнього попередження», непублічну заяву до представників медіа або ж заяву у формі «публічного осуду». Як і будь-який орган саморегуляції, Комісія обмежена тим, що її рішення несуть рекомендаційний характер. Окрім рішень, Комісія видає рекомендації щодо проблемних питань дотримання журналістської етики, а також проводить публічні заходи для обговорення таких питань в колі медіаспільноти.

1.4 Вплив повномасштабної війни

Розуміючи важливість забезпечення доступу до інформації в умовах бойових дій для громадян та використання інформації як інструменту впливу на переконання та поведінку громадян, Росія з моменту окупації Криму та інших регіонів України системно і планомірно використовує кілька стратегій щодо медіа і журналістів: обстріли засобів електронних комунікацій та споруд, захоплення будівель суб'єктів у сфері медіа та використання інфраструктури для поширення власних інформаційних ресурсів та наративів на підтримку своїх злочинних дій, залякування і шантаж медійників та їх рідних, викрадення і засудження професійних та громадських журналістів за “шпигунство” або інші “злочини”, вбивства.

Внаслідок цього вторгнення працівники суб'єктів у сфері медіа були вимушені виїхати з місць свого постійного проживання та шукати прихисток в інших регіонах України чи за кордоном, втративши не тільки свої будинки, а й місця роботи. Оскільки відбиття збройної агресії Росії потребувало залучення громадян до військової служби, частина працівників, суб'єктів у сфері медіа, також була мобілізована до сил оборони України. Породжена збройною агресією, проблема з кадровим забезпеченням у медіасекторі знайшла своє відображення у [Стратегії](#) діяльності Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення на 2024-2026 роки.

Наслідки війни суттєво відчув рекламний ринок. За інформацією Всеукраїнської рекламної коаліції, за підсумками 2022 року обсяг рекламного ринку відносно 2021 впав на телебаченні на 81 % (пряма реклама 80 %, спонсорство – 87 %), на радіо на 61 % (національне – 60 %, регіональне мовлення – 59 %, спонсорство – 65 %), у пресі на 79 % (національна – 77 %, регіональна – 81 %, спеціалізована преса – 81 %), цифрова реклама на 42 % (включно з рекламою у соціальних мережах, банерною рекламою на платформах спільного доступу до відео тощо). Варто зазначити, що таке падіння призвело до того, що обсяг цифрової реклами (7 190 млн. грн) став майже втричі більшим, ніж на телебаченні (2 604 млн. грн), хоча за підсумками 2021 року обсяг реклами був майже однаковим (12 833 млн. грн. проти 13 642 млн. грн на телебаченні).

У 2023 році рекламний ринок почав відновлюватися. За інформацією Всеукраїнської рекламної коаліції, за підсумками 2023 року обсяг рекламного ринку відносно 2022 року збільшився на телебаченні на 49 %, на радіо на 160 %, у пресі на 4 %, цифрова реклама на 78 %, що дозволило рекламі на радіо і цифровій рекламі досягти рівня 2021 року. За прогнозами цієї коаліції у 2024 року продовжується зростання обсягів реклами з динамікою на рівні 15-20 %.

Повномасштабне вторгнення Росії спричинило безпрецедентні зміни у державній політиці щодо медіа. Нижче наведено перелік ключових трансформацій законодавства, регуляцій та інституційної практики на центральному рівні та в прифронтових регіонах у 2022–2025 роках.

Обстріли медійної інфраструктури:

Цілеспрямовані обстріли інфраструктури мовлення стали системним викликом для державної інформаційної стійкості з перших днів повномасштабного вторгнення. Починаючи з березня 2022 року, російські війська цілеспрямовано атакували телевежі, особливо у великих містах. Найгучніші епізоди – удари по телевежах у Києві (1 березня 2022), Харкові (6 березня), Вінниці (16 березня), Рівному, Слов'янську, Запоріжжі, та інших містах. Ці удари переслідували цілком очевидну мету – заглушити українське мовлення та підготувати ґрунт для поширення дезінформації. Треба згадати, зокрема, і про удар по телевежі в Харкові 22 квітня 2024 року. Він продемонстрував, що інфраструктура мовлення залишається пріоритетною мішенню для ворога, Інститут Вивчення Війни зазначає, що ці удари синхронізовані з поширенням дезінформаційних повідомлень.

Наслідки: кожна з таких атак – це не лише тимчасова втрата сигналу, а й довготривала логістична, технічна й фінансова проблема. У прифронтових регіонах у

2023–2025 роках ситуація була особливо критичною: мовлення неодноразово повністю зникало на кілька днів у таких областях, як Сумська, Чернігівська, Харківська, Херсонська.

Єдина інформаційна політика під час війни: Рада національної безпеки і оборони (РНБО) вже в перший місяць війни ухвалила рішення про запровадження спільного телемарафону «Єдині новини» на всіх загальнонаціональних телеканалах. Президент своїм указом [№152 від 19.03.2022](#) ввів це рішення в дію. Таким чином, ефірний простір було фактично об'єднано навколо єдиного інформаційного потоку, доступного каналам будь-якої форми власності. Це інституційне нововведення різко змінило практики мовлення – фактично держава централізувала телевізійне мовлення, об'єднавши провідні канали в одну трансляцію. Це рішення мало як переваги, так і недоліки. З одного боку, це дозволило оперативно реагувати на критичні ситуації та доносити офіційну позицію, запобігаючи утворенню паніки, та ефективніше протидіяти дезінформації. З іншого боку, це звузило плюралізм і деякими акторами інформаційного простору це сприймається як цензура. Наприклад, [4 квітня](#) Концерн радіомовлення, радіозв'язку та телебачення вимкнуло із цифрового мовлення «Еспресо», Прямий та 5 канал. Згідно з дослідженням Internews Network, опублікованим у листопаді 2024 року, менше половини населення дивиться телемарафон, а частка тих, хто дивиться марафон хоча би раз на тиждень, дорівнює 37 %, і таких же 37 % населення довіряють новинам, які транслюють у телемарафоні «Єдині Новини».

Європейська Комісія у своїх звітах за [2023](#) та [2024](#) рік вказувала на те, що телемарафон є не найкращою практикою, але з огляду на воєнний стан її можна зрозуміти. У 2023 році Європейська Комісія написала про те, що Україна має розробити дорожню карту для підтримки відновлення плюралістичного, прозорого та незалежного післявоєнного медіаландшафту, з огляду на те, що Телемарафон має закінчитися як максимум після припинення Воєнного стану в Україні. Зважаючи на цю вимогу Європейської Комісії, Міністерство культури та інформаційної політики України (Зараз Міністерство культури та стратегічних комунікацій України) своїм Наказом від [28.06.2024 № 451](#) затвердило Дорожню карту для підтримки відновлення плюралістичного, прозорого та незалежного післявоєнного медіапростору після припинення чи скасування воєнного стану.

Дорожня карта складається з трьох розділів. Розділ I зосереджений на відновленні діяльності медіа по всій Україні, зокрема на деокупованих територіях, через підтримку інфраструктури, реінтеграцію населення та повернення релокованих медіа. Розділ II спрямований на відновлення діяльності державних органів у сферах доступу до інформації, комунікацій та зв'язків із громадськістю. Розділ III охоплює

заходи з медіаграмотності, протидії дезінформації та впровадження державної політики «Єдиного голосу».

Новий Закон «Про медіа»: 13 грудня 2022 року Верховна Рада ухвалила довгоочікуваний рамковий Закон України «Про медіа», який набув чинності 31 березня 2023 року. Цей закон комплексно оновив регулювання всього медіасектору, вперше поширивши правила на онлайн-медіа та платформи спільного доступу до відео. Закон імплементує норми ЄС (Директиву про аудіовізуальні медіасервіси) та суттєво розширює повноваження Нацради, яка перетворюється на універсального медіарегулятора. Передбачені вимоги прозорості структури власності медіа та пряма заборона володіти або фінансувати українські медіа для резидентів Росії. Закон також містить перелік забороненого контенту, зокрема пропаганди російських державних наративів; регулятор отримав право накладати штрафи, вимагати видалення такого контенту і навіть блокувати медіаплатформи у разі невиконання приписів. Цей реформаторський акт значно продиктований потребами воєнного часу та євроінтеграційними зобов'язаннями України.

Спеціальні повноваження регулятора на період воєнного стану: Влітку 2022 року Нацрада отримала додаткові інструменти для дії в умовах війни. 16 серпня 2022 року парламент ухвалив законопроект [№7345](#), що встановив особливості здійснення повноважень Нацради під час війни.

[Цим законом спрощено процедури видачі](#) та анулювання ліцензій, а також притягнення мовників до відповідальності в умовах воєнного стану. Зокрема, у разі повторного порушення мовником встановлених обмежень (поширення «ворожого» контенту) Нацрада отримала право звертатися до військового командування для оперативного реагування.

Окрім цього, Нацрада стала універсальним регулятором. Новий закон розширив її юрисдикцію на друковані та онлайн-медіа, а також платформи на кшталт YouTube. [Відтак Нацрада отримала нові важелі впливу](#): право реєструвати онлайн-видання, застосовувати санкції до інтернет-ресурсів і навіть вимагати блокування анонімних сайтів без контактної інформації.

Обмеження контенту на користь безпеки: впродовж воєнного стану діє низка прямих заборон на певний контент. Як вже згадано, повністю заборонено ретрансляцію російських телеканалів, поширення пропаганди Росії, символіки Z/V, наративів, що виправдовують агресію. Під заборону потрапили політичні партії про-російського спрямування, а отже і їхні медіа (в березні 2022 РНБО призупинила діяльність 11 партій, включно з ОПЗЖ, а згодом суд заборонив їх і їхні медіаресурси закрито).

2. Захист журналістів: журналісти, їхній правовий статус, права та обов'язки

Журналісти та медіа в Україні відіграють ключову роль у формуванні суспільної думки, розслідуванні корупційних схем, висвітленні збройного конфлікту та контролю за діяльністю влади. Вони забезпечують громадян необхідною інформацією, що є основою демократичного суспільства. Однак ця діяльність часто пов'язана з ризиками: журналісти стикаються з фізичними нападами, переслідуваннями, цензурою, судовими утисками, обмеженням доступу до важливої інформації та подій, економічним тиском. У зонах бойових дій вони працюють в умовах підвищеної небезпеки, де загроза для життя є частиною професії, а в мирних регіонах наражаються на політичний та комерційний тиск. У такій ситуації питання захисту журналістів стає не лише правовою, а й суспільно-політичною проблемою, що потребує комплексного вирішення.

Ця аналітична записка досліджує правовий статус журналістів в Україні, їхні права та обов'язки, а також основні перешкоди й загрози, з якими вони стикаються у своїй професійній діяльності. Значну увагу присвячено міжнародно-правовим стандартам захисту журналістів, які закріплені у Женевських конвенціях, додаткових протоколах до них, резолюціях ООН та документах Ради Європи. Зокрема розглянуто, наскільки ці норми реалізуються в Україні.

Важливе місце у аналітичній записці займає аналіз проблем акредитації журналістів, яка є необхідною для роботи в зонах бойових дій, мобілізації журналістів, що впливає на кадрову ситуацію у медіа, випадки переслідувань і тиску як з боку українських державних органів, російської сторони, так і приватних порушників.

2.1 Журналістика без бар'єрів: освіта, курси та професійна кваліфікація

В Україні професія журналіста відкрита для всіх охочих. Досить типовою є ситуація, коли відомі і фахові журналісти мають освіту в сфері гуманітарних і технічних наук. Для охочих здобути класичну освіту у цій сфері є розгалужена мережа вищих навчальних закладів, які пропонують програми з підготовки майбутніх журналістів. Згідно з даними інформаційної системи «Конкурс» (що діє відповідно до [наказів](#) МОН України [№1082](#) та [№1096](#)), у 2024 році в державних і приватних університетах можна було вступити на [590 бакалаврських](#) і [236 магістерських](#) програм зі спеціальності «Журналістика» на денній, заочній та дистанційній формах навчання.

В університетах студенти не лише опановують теорію (журналістська етика, медіа-право, історія медіа), а й проходять практичну підготовку: вчать брати інтерв'ю, писати репортажі, робити відеосюжети, ознайомлюються з основами мультимедійної журналістики. Деякі ЗВО створюють власні медіацентри чи співпрацюють з місцевими редакціями, де студенти здобувають початковий практичний досвід роботи.

Водночас [частина](#) журналістів в Україні не має профільного університетського диплома, адже в професію можна «прийти» з іншої галузі. Багато хто перекваліфіковується завдяки:

- **короткотерміновим професійним курсам** від медіашкіл чи освітніх платформ;
- **онлайн-курсам та вебінарам**, які пропонують міжнародні та українські організації (наприклад, щодо журналістських розслідувань, воєнної журналістики, медіаменеджменту);
- **майстер-класам**, що проводять відомі організації й редакції.

Таким чином, відсутність класичної академічної освіти не є перешкодою для тих, хто хоче побудувати кар'єру в журналістиці, оскільки існує можливість здобути необхідні компетенції у зручному форматі. Окрім того, Національний реєстр кваліфікацій [вказує](#), що кваліфікаційні центри уповноважені законодавством підтверджувати й офіційно визнавати професійну кваліфікацію журналіста відповідно до встановленого професійного стандарту.

Ці [кваліфікаційні центри](#) проходять акредитацію в Національному агентстві кваліфікацій і можуть діяти як самостійні юридичні особи або їхні структурні підрозділи.

Вони здійснюють оцінювання результатів навчання, здобутих не лише у формальній, а й у неформальній чи інформальній освіті, та надають можливість присвоювати / підтверджувати відповідні професійні кваліфікації. Також вони можуть визнавати в Україні кваліфікації журналістів, здобуті в інших державах.

Ось так виглядають вимоги до [професійної кваліфікації](#) різних професій у журналістиці:

Назва професійної та / або часткової професійної кваліфікації	Суб'єкти, уповноважені законодавством на присвоєння/підтвердження та визнання професійних кваліфікацій	
	Кваліфікаційні центри	Суб'єкти освітньої діяльності
Журналіст	Підготовка на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти будь-якої галузі знань. Без вимог до стажу роботи	Підготовка на другому (магістерському) рівні вищої освіти за спеціальністю 061 "Журналістика"
Кореспондент (часткова професійна кваліфікація)	Підготовка на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти будь-якої галузі знань. Без вимог до стажу роботи	Підготовка на другому (магістерському) рівні вищої освіти за спеціальністю 061 "Журналістика"
Фотокореспондент (часткова професійна кваліфікація)		
Оглядач (часткова професійна кваліфікація)		
Редактор випусковий (часткова професійна кваліфікація)	Підготовка на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти будь-якої галузі знань. Без вимог до стажу роботи	Підготовка на другому (магістерському) рівні вищої освіти за спеціальністю 061 "Журналістика"
Редактор (часткова професійна кваліфікація)		

Джерело: Національний реєстр кваліфікацій

Отримавши належну освіту чи кваліфікацію, журналіст може працевлаштуватися у різних типах медіа, як-от: телебачення, друковані видання, радіо. Залежно від набору навичок можна обіймати посаду журналіста, кореспондента, фотоко-респондента, оглядача, випускового редактора чи редактора.

Детальніше про юридичне визначення та професійні кваліфікації журналіста, підтвердження відповідного статусу, права та обов'язки представників професії, загрози та захист від них, а також нюанси регулювання журналістської діяльності йдеться у наступних розділах.

2.2 Правовий статус журналіста: міжнародні стандарти та українське законодавство

Реальність сучасного інформаційного суспільства змінила класичне розуміння професії журналіста. До появи і поширення нових медіа та інтернету у XXI столітті все [видавалося](#) просто: якщо людина працює у штаті традиційного медіа (телеканал, радіостанція, газета), збирає та готує інформацію на замовлення редакції чи виконує інші пов'язані функції, то вона належить до журналістського цеху. Проте із появою онлайн-видань, блогів і соціальних мереж постали нові виклики: кого можна вважати журналістом? Як визначити, чи є журналістом людина, котра веде власний сайт чи блог? Чи може вона розраховувати на правовий захист нарівні з працівниками традиційних медіа?

Медіапростір розширився настільки, що тепер під поняттям «журналіст» можуть розглядатися й автори, які працюють поза межами традиційних медіаструктур, але систематично інформують суспільство. Таке розширення кола медіасуб'єктів відображене у низці міжнародних документів, зокрема рекомендаціях Ради Європи, рішеннях ЄСПЛ і практиці ООН.

1. Позиція ООН: широке визначення журналістики

Важливою віхою у формуванні сучасного погляду на журналістську діяльність став загальний коментар №34 до статті 19 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, виданий Комітетом ООН з прав людини. У ньому [зазначено](#), що журналістська діяльність – це функція, яку можуть виконувати різні особи: професійні репортери та аналітики, які працюють на постійній основі, а також блогери й автори, що самостійно публікують матеріали у друкованих виданнях, інтернеті чи на інших платформах. Ключовий посил полягає в тому, що для визнання журналістом не обов'язково мати офіційний статус чи працювати у традиційному медіа, а головне – виконувати медійну роботу, пов'язану з інформуванням суспільства.

Подібну ідею розвиває і [План дій ООН щодо захисту журналістів і питань безкарності](#).

Документ наголошує, що право на захист має поширюватися не лише на тих, кого офіційно ідентифіковано як професійних журналістів, а й на ширше коло медіасуб'єктів. Сюди відносять працівників місцевих редакцій, громадянських журналістів та інших осіб, які використовують цифрові чи традиційні платформи для поширення інформації серед аудиторії.

2. Підхід Ради Європи та Європейського суду з прав людини

Рада Європи розробила низку ініціатив і документів, що визнають трансформацію журналістської діяльності у світі. Зокрема, у [Рекомендації CM/Rec\(2016\)4 «Щодо захисту журналістики та безпеки журналістів та інших медіаучасників»](#) наголошується, що переслідування, цензура й навіть фізичні загрози стосуються не лише співробітників традиційних медіа, а й громадських активістів, блогерів та інших авторів, які виконують подібні до журналістів функції громадського контролю. Рекомендація акцентує тезу, що рівень захисту журналістів та інших медіа-суб'єктів (у ширшому сенсі) має бути аналогічним.

У [Рекомендації CM/Rec\(2011\)7 «Про нове поняття медіа»](#) Комітет Міністрів Ради Європи наводить критерії для визначення приналежності суб'єкта до медіа:

- намір діяти як медіа;
- мета та основоположні цілі медіа;
- редакційний контроль;
- професійні стандарти;
- охоплення аудиторії та поширення;
- очікування громадян.

Якщо сайт чи блог не відповідає деяким із цих критеріїв, то він не може претендувати на спеціальні гарантії правового статусу, передбачені для журналістів.

Якщо говорити про прецедентну практику **Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ)**, у низці рішень ЄСПЛ не дає формального визначення журналістської діяльності, а натомість перевіряє реальний внесок особи у суспільні дебати та її участь у процесі інформування суспільства. У рішеннях «Педерсен і Баадсгаард проти Данії» та «Фальзон проти Мальти» ЄСПЛ [визнав](#), що на підвищений рівень захисту можуть претендувати як професійні, так і непрофесійні журналісти, якщо їхня діяльність суттєво сприяє поширенню інформації та формуванню суспільної думки.

Отже, міжнародні стандарти наголошують, що у сучасному світі журналістом вважається не лише той, хто працює у зареєстрованих традиційних медіа, а також і блогер-одинак, дописувач онлайн-медіа, та будь-хто, хто поширює інформацію на широку аудиторію і відповідає певним стандартам. Головним для визначення належності до професії журналіста мають бути змістовні результати діяльності особи, а не формальна афіліація з певним медіа.

3. Статус журналіста в українському законодавстві

В Україні визначення професії журналіста закладено у Законі «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста». У [статті 1](#) Закону вказано, що журналіст – творчий працівник суб'єкта у сфері медіа, який професійно збирає, одержує, створює, редагує, поширює і забезпечує підготовку інформації для медіа.

Дане визначення не повністю відповідає міжнародним стандартам, які поширюють статус журналіста не лише на професійних осіб, які працюють з медіа, але й на інших осіб (наприклад, блогерів), які відповідають певним вимогам і поширюють інформацію на широку аудиторію. Водночас Закон України «Про медіа» дає можливість власникам блогів та онлайн-сторінок добровільно зареєструватися як онлайн-медіа, і так отримати механізми захисту для журналістів (детальніше про це в підрозділі 2.2.2).

Важливе значення для розуміння поняття і статусу журналіста має **Кримінальний кодекс України (ККУ)**. Згідно з приміткою до [статті 345-1 ККУ](#), під професійною діяльністю журналіста слід розуміти систематичну діяльність особи, пов'язану зі збиранням, отриманням, створенням, поширенням, зберіганням або іншим використанням інформації з метою її подальшого поширення серед невизначеного кола осіб через друковані засоби масової інформації, телерадіоорганізації, інформаційні агентства, мережу «Інтернет». Це визначення дещо відрізняється від визначення категорії «журналіст» у згаданому Законі «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» – воно більше наближене до міжнародних стандартів.

Верховний Суд у постанові від 19.08.2020 р. ([справа №214/4970/18](#)) розтлумачив цю норму так: «По-перше, законодавець поклав в основу визначення цього поняття у ККУ функціональний аспект професії журналіста, тобто статус журналіста пов'язується з діяльністю, яка має ознаки, зазначені у примітці до статті 345-1 ККУ, а не займаною посадою. По-друге, законодавець у примітці до статті 345-1 ККУ не

обмежився поширенням інформації лише через [традиційні] засоби масової інформації [...], а й включив до цього переліку мережу Інтернет. Отже, поняття журналіст є автономним для досягнення цілей та розв'язання завдань, визначених у законі про кримінальну відповідальність, і має застосовуватися в обсязі й змісті, визначеному у примітці до 345-1 ККУ».

Наведена правова норма та її інтерпретація Верховним судом дає формальні підстави визнавати журналістом особу, яка працює в онлайн-медіа або поширює інформацію на систематичній основі через мережу «Інтернет». Професія журналіста не обов'язково пов'язана з певною посадою чи медіа. Відповідно, статус журналіста може охоплювати працівників інтернет-видань, блогерів, фрілансерів тощо, які працюють і поширюють інформацію на систематичній основі. Такий підхід більш сумісний з міжнародною практикою.

Окрему увагу необхідно приділити питанню належності до професії журналіста редакторів, кореспондентів та інших працівників медіа. Воно нерідко постає під час судового розгляду справ щодо порушення прав журналістів, а тому потребує відповідного роз'яснення. Національне агентство кваліфікацій України (НАК) [затвердило](#) у Реєстрі кваліфікацій низку споріднених професій, які об'єднані єдиним професійним стандартом «Журналіст». Станом на кінець лютого 2025, сюди належать такі групи професій:

- журналіст;
- кореспондент;
- фотокореспондент;
- оглядач;
- редактор випусковий;
- редактор.

Особливої уваги заслуговує статус і захист нового різновиду інформаційної діяльності у цифровому світі – блогерства. Кожна людина, яка має онлайн-сторінку чи веде власний блог, може, за бажання та дотримання відповідних вимог, отримати посвідчення від однієї з професійних чи творчих спілок журналістів (наприклад, [Національної спілки журналістів України](#)) та / або зареєструватися як медіа (згідно із [Законом «Про медіа»](#)).

Закон України «Про медіа» дає змогу блогерам або авторам, що систематично

публікують контент, добровільно зареєструвати свій сайт чи сторінку в соцмережах як онлайн-медіа (у порядку, визначеному [статтею 63 Закону](#)). У такому разі людина, яка активно веде канал у YouTube чи сторінку в соціальній мережі, може офіційно закріпити за своїм ресурсом статус «суб'єкта у сфері онлайн-медіа» і отримати додаткові правові гарантії, зокрема й можливість статусу журналіста з відповідним рівнем захисту.

Водночас важливо розуміти, що українське законодавство не зобов'язує блогерів чи авторів реєструватися як медіа. Частина третя статті 16 Закону «Про медіа» прямо говорить: особа, яка регулярно поширює інформацію через власні облікові записи, вважається онлайн-медіа лише за умови добровільної реєстрації. Якщо хтось обирає лишитися незареєстрованим, це не заборонено, однак можуть виникати складнощі з доведенням правового статусу «журналіста» у випадках конфліктів або порушень прав.

Тож українське законодавство безпосередньо не зараховує блогерів та авторів інтернет-ресурсів до категорії журналістів, на противагу більш широкому підходу з погляду міжнародних стандартів, але Закон "Про медіа" дає їм можливість добровільно зареєструвати свою діяльність. Отже, кожен блогер чи онлайн-журналіст самостійно вирішує, чи реєструватися як медіа, зважуючи переваги (розширений захист, правове визнання) та недоліки (додаткові процедурні зобов'язання, увага регулятора, необхідність дотримуватися кодексу етики професійного журналіста).

Статус журналіста або його приналежність до медіа підтверджується відповідним журналістським посвідченням. Примітка до [статті 345-1 ККУ](#) та [стаття 1](#) Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» вказують, що особа може підтвердити статус журналіста такими документами:

- 1.** Редакційне чи службове посвідчення.
- 2.** Інший офіційний документ, виданий медіа (його редакцією).
- 3.** Документ, виданий професійною або творчою спілкою журналістів.

Тож особа може [підтвердити](#) свою належність до журналістського цеху не лише документами від традиційних медіа, а й посвідченнями, які видають професійні та творчі спілки журналістів.

| Творчі й професійні спілки журналістів в Україні: НСЖУ і НМПУ

Згідно зі [статтею 1 Закону України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки»](#) творча спілка є «добровільним об'єднанням професійних творчих працівників відповідного фахового напрямку в галузі культури та мистецтва, яке має фіксоване членство і діє на підставі статуту». Прикладом такої професійної творчої спілки є Національна спілка журналістів України (НСЖУ).

Як ідеться у пункті 1.1 її [статуту](#), «Національна спілка журналістів України є національною всеукраїнською творчою спілкою, що об'єднує професійних творчих працівників – журналістів та інших працівників засобів масової інформації, які професійно займаються журналістською, публіцистичною діяльністю. Вона є суб'єктом творчої діяльності, незалежною, громадською, неприбутковою, позапартійною організацією». НСЖУ має право видавати документи, що посвідчують журналістський статус – відповідні членські квитки, умови й порядок видачі яких регламентуються пунктом 3 [статуту](#).

Видавати документи, які посвідчують професійний статус журналіста, можуть також і професійні спілки журналістів. [Стаття 1 Закону «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності»](#) визначає професійну спілку (профспілку) як «добровільну неприбуткову громадську організацію, що об'єднує громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної (трудової) діяльності (навчання)». Прикладом такої профспілки в Україні є «Незалежна медіа-профспілка України» (надалі – НМПУ).

Пункт 1.1. [статуту](#) НМПУ визначає цю профспілку як «добровільну неприбуткову всеукраїнську громадську організацію, яка об'єднує громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної діяльності – журналістів та інших працівників засобів масової інформації, які професійно збирають, одержують, створюють та займаються підготовкою інформації для засобів масової інформації, виконують редакційно-посадові та інші службові обов'язки в засобах масової інформації». Прийняття у члени НМПУ здійснюється на підставі пункту 4.3 [статуту](#).

Ефективність діяльності таких об'єднань як НСЖУ чи НМПУ залишається предметом [дискусій](#) у медіаспільноті. Попри формально тривалий період існування, НСЖУ зберегла риси й підходи ще радянських часів і пільг «для вибраних», що проявляється у [контroversійній видачі членських квитків](#) особам, які не мають жодного або мають дуже побіжний стосунок до журналістики. Крім того, НСЖУ має статус творчої, а не професійної спілки, тому [обмежена](#) у відстоюванні інтересів журналістів у взаєминах із роботодавцями, медіа чи владою.

Натомість НМПУ формально відповідає критеріям професійної спілки, однак її кількісний склад ніколи не був достатньо великим, щоб репрезентувати більшість журналістської спільноти України. У часи розквіту в ній [налічувалося](#) близько тисячі журналістів з усієї країни.

Як наслідок, і НСЖУ, і НМПУ не здатні повноцінно відстоювати професійні права та безпеку всього журналістського цеху.

Щоб зарадити ситуації, українські медійники започаткували у 2019 році [«Медіарух»](#) – об'єднання понад 70 журналістів провідних українських медіа, розслідувачів та експертів медіаорганізацій. У 2021 році представники низки провідних медіа [закликали](#) журналістів об'єднуватися в професійну спільноту «Медіарух». Їхня головна мета – сформувати самоврядну професійну спільноту, здатну протистояти політичному та комерційному тиску й об'єднати всіх українських журналістів у боротьбі за свободу слова.

2.3 Права та обов'язки журналістів в Україні

Українське законодавство встановлює низку спеціальних прав і гарантій для осіб, які мають статус журналіста і виконують професійні обов'язки. Ці гарантії закріплені у [ст. 25 Закону України «Про інформацію»](#) і передбачають таке:

1. Під час виконання професійних обов'язків журналіст має право здійснювати письмові, аудіо- та відеозаписи із застосуванням необхідних технічних засобів, за винятком випадків, передбачених законом.
2. Журналіст має право безперешкодно відвідувати приміщення суб'єктів владних повноважень, відкриті заходи, які ними проводяться, та бути особисто прийнятим у розумні терміни їх посадовими і службовими особами, крім випадків, визначених законодавством.
3. Журналіст має право не розкривати джерело інформації або інформацію, яка дозволяє встановити джерела інформації, крім випадків, коли його зобов'язано до цього рішенням суду на основі закону.
4. Після пред'явлення документа, що засвідчує його професійну належність, працівник суб'єкта у сфері медіа має право збирати інформацію в районах стихійного лиха, катастроф, у місцях аварій, масових безпорядків, воєнних дій та на територіях, де оголошено надзвичайний стан, надзвичайну ситуацію або

вжиті адміністративні та медико-санітарні заходи (карантин), крім випадків, передбачених законом.

5. Журналіст має право поширювати підготовлені ним матеріали (фонограми, відеозаписи, письмові тексти тощо) за власним підписом (авторством) або під умовним ім'ям (псевдонімом).
6. Журналіст медіа має право відмовитися від авторства (підпису) на матеріал, якщо його зміст після редакційної правки (редагування) суперечить його переконанням.
7. Права та обов'язки журналіста, працівника суб'єкта у сфері медіа, визначені цим Законом, поширюються на зарубіжних журналістів, працівників зарубіжних суб'єктів у сфері медіа, які працюють в Україні.

[Закон України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста»](#) доповнює цей перелік правом журналіста на вільний доступ до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів; обмеження цього доступу зумовлюється лише специфікою цінностей та особливими умовами їх схоронності, що визначаються законодавством.

Додаткові правила роботи журналістів та представників медіа в зоні ведення бойових дій містяться у додатку 4 до [наказу Головнокомандувача Збройних Сил України «Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками медіа на час дії правового режиму воєнного стану»](#) від 03.03.2022 N 73.

Зокрема, в додатку йдеться, що **представники медіа / журналісти мають право правомірно одержувати, зберігати, використовувати та поширювати загальні відомості про:**

- підготовку та застосування сил оборони;
- участь ЗСУ, інших складових сил оборони у відсічі і широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої 24 лютого 2022 року;
- результати завершених операцій (дій) (виключно за погодженням із відповідним керівником, командиром (начальником)), за винятком інформації, яка не підлягає розголошенню.

Окрім прав журналістів, [Закон України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста»](#) також визначає їхні обов'язки:

1. Подавати для поширення достовірну інформацію та дотримуватися вимог Кодексу етики українського журналіста;
2. Задовольняти прохання осіб, які надають інформацію, щодо їх авторства або збереження таємниці авторства;
3. Відмовлятися від доручення редактора (керівника медіа) чи редакції, якщо воно не може бути виконано без порушення закону;
4. Представлятися та у разі особистої присутності пред'являти документ, що підтверджує його професійну належність;
5. Утримуватися від поширення в комерційних цілях інформаційних матеріалів, які містять рекламні відомості про реквізити виробника продукції чи послуг (його адресу, контактний телефон, банківський рахунок), комерційні ознаки товару чи послуг тощо.

Обов'язки представників медіа / журналістів, які працюють у районі ведення бойових дій, визначені наказом N 73:

- пред'являти прескарту на вимогу представників Збройних Сил, інших складових сил оборони;
- мати при собі та пред'являти документи, що посвідчують особу представника [медіа](#);
- мати при собі засоби індивідуального захисту, що включають в себе, як мінімум, захисний шолом і бронежилет з відповідним маркуванням "ПРЕСА", "PRESS" (за виключенням ситуацій, наведених у попередньому пункті). Водночас варто згадати [випадки](#), коли російські військові навмисно обстрілювали журналістів з відповідним маркуванням;
- мати при собі медичну аптечку (в ній має бути все необхідне для надання першої медичної допомоги) та вміти нею користуватись;
- здійснювати переміщення у районі ведення бойових дій виключно у терміни та за маршрутом, визначених та погоджених в установленому порядку з відповідними керівниками, командирами (начальниками), керівником служби

зв'язків з громадськістю (пресслужби) військової частини у зоні її відповідальності;

- перед здійсненням переміщення до району ведення бойових дій, засобами електронного поштового або телефонного зв'язку повідомити керівника служби зв'язків з громадськістю (пресслужби) про термін відрядження, маршрут, яким будуть рухатись, мету редакційного завдання;
- протягом усього часу перебування в районі бойових дій носити (розміщувати) знаки розпізнавання (позначки) представників [медіа](#) (транспортних засобів [медіа](#)) на видному місці, за винятком ситуацій, коли зазначене може призвести до виникнення загрози життю та здоров'ю представникам [медіа](#);
- не чинити дій, несумісних зі статусом цивільних осіб, тобто не вдягати формений одяг та знаки розрізнення Збройних Сил, інших складових сил оборони, не брати в руки зброю та боєприпаси;
- після завершення роботи на військових об'єктах за вимогою передавати визначеній особі електронні та матеріальні носії з фото- та відеоматеріалами для перевірки на предмет наявності інформації, яка не підлягає розголошенню;
- у разі наявності інформації, яка не підлягає розголошенню, на вимогу представника служби зв'язків з громадськістю (пресслужби) або іншої уповноваженої особи видалити таку інформацію з електронного носія.

| Заборона на поширення певних типів інформації у воєнний час

Частина 2 [статті 34 Конституції України](#) гарантує кожному право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Це включає:

1. Право мати і дотримуватися своїх поглядів.
2. Право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію.
3. Право самостійно вибирати форму поширення інформації: усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір.

Зазначені права гарантовані кожному, тобто поширюються на фізичних і юридичних осіб, звичайних людей і політиків, медіа, журналістів і блогерів, громадських активістів, користувачів соціальних мереж та будь-яких інших осіб.

Якщо говорити саме про журналістів, [стаття 24 Закону України «Про інформацію»](#) забороняє цензуру та втручання в професійну діяльність журналістів і медіа:

1. Забороняється цензура – будь-яка вимога, спрямована, зокрема, до журналіста, суб'єкта у сфері медіа, його засновника (співзасновника), видавця, керівника, розповсюджувача, узгоджувати інформацію до її поширення або накладення заборони чи перешкоджання в будь-якій іншій формі тиражуванню або поширенню інформації.
2. Забороняються втручання у професійну діяльність журналістів, контроль за змістом поширюваної інформації, зокрема з метою поширення чи непоширення певної інформації, замовчування суспільно необхідної інформації, накладення заборони на висвітлення окремих тем, показ окремих осіб або поширення інформації про них, заборони критикувати суб'єкти владних повноважень, крім випадків, встановлених законом, договором між засновником (власником) і трудовим колективом, редакційним статутом.
3. Умисне перешкоджання законній професійній діяльності журналістів та/або переслідування журналіста за виконання професійних обов'язків, за критику тягне за собою відповідальність згідно із законами України.

Таке конституційне та законодавче регулювання права особи вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію узгоджується за [статтею 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права](#) (МПГПП) і [статтею 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод](#) (ЄКПЛ).

Водночас право на свободу вираження не є абсолютним. Воно може обмежуватись, але із дотриманням певних умов. [Стаття 24 Закону «Про інформацію»](#) вказує, що заборона цензури медіа не поширюється на випадки, коли попереднє узгодження інформації здійснюється на підставі закону, а також у разі накладення судом заборони на поширення інформації.

Частина 3 [статті 34 Конституції](#) закріплює, що здійснення права на свободу думки і слова може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Викладене означає, що у разі, коли журналісту перешкоджають або забороняють

збирати, зберігати та поширювати інформацію, такі дії повинні відповідати сукупності усіх наведених вище підстав. Будь-яке обмеження має бути законним, легітимним, необхідним та пропорційним. Якщо ж хоча б одного із наведених елементів не буде, то це буде вважатися порушенням права на свободу слова. Такий підхід також відповідає принципам, закріпленим у [МПГПП](#) і [ЄКПЛ](#).

Водночас варто зважати, [що стаття 64 Конституції України](#) визначає, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Впровадження воєнного або надзвичайного стану в державі обумовлює легітимність мети втручання у реалізацію прав і свобод людини.

[Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод](#) також передбачає право держави на відступ від своїх зобов'язань під час надзвичайної ситуації, наприклад, війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації. Це право закріплене у [статті 15 Конвенції](#):

«1. Під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом.

2. Наведене вище положення не може бути підставою для відступу від [статті 2](#), крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій, і від [статей 3, 4](#) (пункт 1) і [7](#) (прим. йдеться про те, що порушувати, відступати від зобов'язань за цими неможливо за жодних обставин, адже йдеться про тяжкі порушення основних прав людини – право на життя, право не піддаватися катуванням, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню, право не утримуватися в рабстві або підневільному стані, право не притягуватися до кримінальної відповідальності за принципом зворотної сили).

3. Будь-яка Висока Договірна Сторона, використовуючи це право на відступ від своїх зобов'язань, у повному обсязі інформує Генерального секретаря Ради Європи про вжиті нею заходи і причини їх вжиття. Вона також повинна повідомити Генерального секретаря Ради Європи про час, коли такі заходи перестали застосовуватися, а положення Конвенції знову застосовуються повною мірою».

Чи не вперше, Україна реалізувала право на відступ ще у 2015 році, коли [Верховна Рада України схвалила заяву про відступ від окремих зобов'язань](#), визначених статтями 5, 6, 8 та 13 Конвенції, та доручила МЗС поінформувати Генерального секретаря Ради Європи про стан безпекової ситуації в Донецькій та Луганській областях, а також про зміну території, на яку поширюється відступ України.

З початком широкомасштабного вторгнення в Україну окупаційних військ російської федерації 24 лютого 2022 року держава, і це очевидно, не могла і далі гарантувати у повному обсязі визначені та закріплені у мирний час права і свободи. Саме тому [Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»](#) від 24 лютого 2022 р. № 64 передбачав, що у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені, зокрема і [статтею 34 Конституції України](#).

[28 лютого 2022 року Україна повідомила про відступ від окремих зобов'язань](#), передбачених Конвенцією, зокрема про відступ від статей 4 (пункт 3), 8, 9, 10, 11, 13, 14, 16, статей 1, 2 Додаткового протоколу, статті 2 Протоколу № 4 до Конвенції. Враховуючи зміни у кримінальному процесі, зумовлені воєнним станом, [23 березня 2022 року Україна повідомила також про відступ від зобов'язань за статтями 5, 6 і 13 Конвенції](#). Надалі ці відступи від зобов'язань неодноразово продовжувалися з огляду на продовження періоду режиму воєнного стану в Україні.

У зв'язку з повномасштабною російською агресією було запроваджено обмеження на висвітлення певних тем під час воєнного стану. Ці обмеження загалом можна вважати законними з огляду на необхідність захисту національної безпеки та протидії агресору. Розглянемо детальніше, що забороняється висвітлювати та чим ці обмеження передбачені.

[Закон України «Про медіа», стаття 119: Обмеження щодо змісту інформації у медіа, пов'язані зі збройною агресією.](#) Заборонено поширювати:

1. Інформацію, що висвітлює збройну агресію проти України як внутрішній конфлікт, громадянський конфлікт чи громадянську війну, якщо наслідком цього є розпалювання ворожнечі чи ненависті або заклики до насильницької зміни, повалення конституційного ладу чи порушення територіальної цілісності.

2. Недостовірні матеріали щодо збройної агресії та діянь держави-агресора (держави-окупанта), її посадових осіб, осіб та організацій, що контролюються державою-агресором (державою-окупантом), у разі, якщо наслідком цього є розпалювання ворожнечі чи ненависті або заклики до насильницької зміни, повалення конституційного ладу чи порушення територіальної цілісності.
3. Програми та матеріали (крім інформаційних та інформаційно-аналітичних програм), одним із учасників яких є особа, внесена до Переліку осіб, які створюють загрозу національній безпеці.
4. Музичні фонограми, відеограми, музичні кліпи, розповсюдження яких заборонено відповідно до частини другої статті 15 Закону України «Про культуру».

Висвітлення діяльності органів влади держави-агресора (держави-окупанта) в інформаційних та інформаційно-аналітичних програмах та / або матеріалах має супроводжуватися повідомленням про статус держави-агресора (держави-окупанта).

Закон України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста», стаття 15: Порядок відрядження журналістів у місця надзвичайних подій та умови їх діяльності в цих відрядженнях.

Працюючи в місцях збройних конфліктів, вчинення терористичних актів, при ліквідації небезпечних кримінально протиправних груп, журналіст (учасник творчої групи) зобов'язаний дотримувати вимог щодо **нерозголошення планів спеціальних підрозділів, відомостей, що є таємницею досудового розслідування, не допускати фактичної пропаганди дій терористів та інших кримінально протиправних груп, їхніх вчинків і заяв, спеціально інспірованих для медіа, не виступати в ролі арбітра, не втручатися в інцидент, не створювати штучної психологічної напруги в суспільстві.**

Закон України «Про боротьбу з тероризмом», стаття 17. Забороняється поширення через медіа або в інший спосіб інформації, яка:

1. Розкриває спеціальні технічні прийоми і тактику проведення антитерористичної операції.
2. Може утруднити проведення антитерористичної операції і (або) створити загрозу життю та здоров'ю заручників та інших людей, які знаходяться в

районі проведення зазначеної операції або за його межами.

3. Має на меті пропаганду або виправдання тероризму, містить висловлювання осіб, які чинять опір чи закликають до опору проведення антитерористичної операції.
4. Містить дані про предмети та речовини, які безпосередньо можуть бути використані для вчинення актів технологічного тероризму.
5. Розкриває дані про персональний склад співробітників спеціальних підрозділів та членів оперативного штабу, які беруть участь у проведенні антитерористичної операції, а також про осіб, які сприяють проведенню зазначеної операції (без їх згоди).

Наказ Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками медіа на час дії правового режиму воєнного стану №73 (Додаток 2). Перелік інформації, розголошення якої може призвести до обізнаності противника про дії Збройних Сил України, інших складових сил оборони, негативно вплинути на хід виконання завдань за призначенням під час дії правового режиму воєнного стану:

1. Дійсні найменування військових частин (підрозділів) ЗС України, інших складових сил оборони України, персональні дані військовослужбовців, які виконують бойові (спеціальні) завдання, координати місць їх розташування і зосередження.
2. Бойовий та чисельний склад військових частин (підрозділів) ЗС України, наявна кількість, тип бойової (спеціальної) техніки та її технічний склад.
3. Місця (райони) зосередження, розгортання та відновлення боєздатності військових частин (підрозділів) ЗС України, з прив'язкою до населених пунктів (географічних об'єктів).
4. Поточні та майбутні плани (замисли) командувань (командирів), бойові (спеціальні) завдання та хід їх виконання військовими частинами (підрозділами) ЗС України.
5. Ефективність (досвід) застосування військовими частинами (підрозділами) ЗС України, інших складових сил оборони України засобів ураження, тестової (спеціальної) техніки, а також способів ведення бойових (тактичних) дій.

- 6.** Розташування (місця розгортання) стартових (вогневих) позицій підрозділів протиповітряної оборони та результати виконання ними бойових завдань.
- 7.** Результати проведення операцій та ведення бойових дій військовими частинами (підрозділами) ЗС України та інших складових сил оборони України, якщо така інформація не була поширена у відкритому доступі Генеральним штабом ЗС України або іншими складовими сил оборони України.
- 8.** Результати проведення операцій підрозділами Сил спеціальних операцій та розвідувальних підрозділів ЗС України, якщо така інформація не поширювалась у відкритому доступі Генеральним штабом ЗС України та (або) іншими органами управління сил оборони України.
- 9.** Інформація про втрати бойової (спеціальної) техніки (танки, самохідні артилерійські установки, літаки, вертольоти, зенітно-ракетні комплекти, кораблі (катери), особливо іноземного виробництва) та особового складу, якщо така інформація не розміщувалась у відкритому доступі Генеральним штабом ЗС України та (або) іншими органами управління сил оборони України.
- 10.** Результати ракетних, авіаційних ударів противника по військових об'єктах (цілях), об'єктах критичної інфраструктури, якщо така інформація не розміщувалась у відкритому доступі Генеральним штабом ЗС України, іншими органами управління сил оборони України та (або) органами державної влади України.
- 11.** Переміщення (висування) бойової (спеціальної) техніки, маршрути їх переміщення, типи та кількість.
- 12.** Проведення заходів безпеки застосування військ (сил) (відомості про заходи введення в оману, приховування діяльності військ (сил) та військових об'єктів), сили та засоби, які були залучені до їх проведення, а також відзняті фото- та відеоматеріали із зображенням макетів і засобів імітації, які використовуються військовими частинами (підрозділами) ЗС України, інших складових сил оборони України.
- 13.** Відомості про проведені, ті, що проводяться, та ті, що плануються, інформаційні та психологічні операції (акції, заходи впливу).
- 14.** Відомості щодо військовослужбовців розвідувальних, ракетних, артилерійських підрозділів, підрозділів радіоелектронної боротьби, підрозділів безпілотних літальних апаратів, льотного та інженерно-технічного складу літаків та вертольотів, а також Сил спеціальних операцій ЗС України.

- 15.** Фото- та відеоматеріали із зображенням знаків взаємного розпізнавання, бортовими номерами та державними номерними знаками на бойовій (спеціальній) техніці, засобів цілевказівок, бойового управління та розвідки, конструктивних особливостей на бойовій (спеціальній) техніці.
- 16.** Фото та відеоматеріали всередині танків, самохідних артилерійських установок, зенітно-ракетних комплексів, бойових броньованих машин та літаків тактичної авіації, особливо іноземного виробництва.
- 17.** Про терміни поставок, типи, кількість, матеріально-технічне забезпечення, актуальні та майбутні місця зосередження (зберігання) озброєння та військової техніки, які надаються у рамках матеріально-технічної допомоги від країн-партнерів, особливо ракет, боєприпасів, засобів авіаційного ураження, якщо така інформація не розміщувалася на офіційних сторінках (представниках) Міністерства оборони України та Генерального штабу ЗС України або відомствами країн-партнерів.
- 18.** Відомості щодо обізнаності про противника, тактики його дій, місця (райони) зосередження (розташування) важливих військових об'єктів.

| Юридична відповідальність журналістів

Службова діяльність журналіста не може бути підставою для його арешту, затримання, а також вилучення зібраних, опрацьованих, підготовлених ним матеріалів та технічних засобів, якими він користується у своїй роботі. ([стаття 17 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста»](#))

Водночас на журналіста поширюються також [статті 27 і 28 Закону України «Про інформацію»](#), згідно з якими порушення законодавства України про інформацію тягне за собою дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законами України. Зловживати правом на інформацію неприпустимо, тож інформація не може бути використана для закликів до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства, жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини.

Журналісти можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності за поширення певних типів інформації та діяльності, як-от:

1. Колабораційна діяльність ([стаття 111-1 Кримінального кодексу України](#)).
2. Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану ([стаття 114-2 Кримінального кодексу України](#))
3. Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю ([стаття 435-1 Кримінального кодексу України](#))
4. Пропаганда війни. Публічні заклики до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту, а також виготовлення матеріалів із закликами до вчинення таких дій з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів ([стаття 436 Кримінального кодексу України](#))
5. Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників ([стаття 436-2 Кримінального кодексу України](#))

Журналісти можуть нести й адміністративну відповідальність – за поширювання неправдивих чуток, що можуть викликати паніку серед населення або порушення громадського порядку ([стаття 173-1 КУпАП](#)).

Втім, відповідальність журналіста за поширення ним недостовірної, неповної або неупередженої інформації настає тільки за наявності умислу. Умислом журналіста та / або службової особи засобу масової інформації є таке їх / її ставлення до поширення інформації, коли журналіст та/або службова особа засобу масової інформації усвідомлювали недостовірність інформації та передбачали її суспільно небезпечні наслідки ([ч. 5 ст. 17 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста»](#)).

Якщо суд встановить, що журналіст діяв добросовісно та здійснював перевірку інформації, що не відповідає дійсності, журналіст та / або суб'єкт у сфері медіа звільняються від відповідальності ([Частина 6 ст. 17 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста»](#)).

Як закон захищає журналістів: кримінально-правові механізми безпеки

Головним законом, який прямо забороняє протиправні дії проти журналістів у зв'язку з виконанням професійних обов'язків і передбачає покарання за вчинення

таких дій, є Кримінальний кодекс України (ККУ). Завдяки його нормам винних можуть притягнути до кримінальної відповідальності за перешкоджання роботі журналістів та працівників медіа, посягання на їх життя, знищення майна, погрози тощо.

Норми, що встановлюють кримінальну відповідальність за правопорушення проти журналістів, [розміщені](#) у різних розділах Особливої частини Кримінального кодексу України. Це зумовлено тим, що стаття 171 «Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів» була включена до ККУ від початку його дії, тоді як інші положення щодо захисту журналістів були запроваджені пізніше шляхом доповнень до законодавства.

Основні статті Кримінального кодексу України, що стосуються безпеки журналістів, включають:

Стаття 171. Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів. Ця стаття забороняє такі дії:

- Незаконне вилучення зібраних, опрацьованих, підготовлених журналістом матеріалів і технічних засобів, якими він користується у зв'язку із своєю професійною діяльністю, незаконна відмова у доступі журналіста до інформації, незаконна заборона висвітлення окремих тем, показу окремих осіб, критики суб'єкта владних повноважень, а так само будь-яке інше умисне перешкоджання здійсненню журналістом законної професійної діяльності.
- Вплив у будь-якій формі на журналіста з метою перешкоджання виконанню ним професійних обов'язків або переслідування журналіста у зв'язку з його законною професійною діяльністю.

Стаття 345-1 ККУ: Погрози або насильство щодо журналіста.

Заборонено:

- Погроза вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо журналіста, його близьких родичів чи членів сім'ї у зв'язку із здійсненням цим журналістом законної професійної діяльності.
- Умисне заподіяння журналісту, його близьким родичам чи членам сім'ї побоїв, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень, а також тяжких тілесних ушкоджень, у зв'язку із здійсненням цим журналістом законної професійної діяльності.

Важливо зауважити, що чинна редакція частини другої статті 345-1 Кримінального кодексу України встановлює відповідальність за заподіяння побоїв або тілесних ушкоджень журналісту під час виконання ним законної професійної діяльності. Проте важливо враховувати, що насильство проти журналіста може не супроводжуватися фізичним боєм, і взагалі в цьому разі не варто міряти заподіяну шкоду рівнем тілесних ушкоджень. Адже злочини проти журналіста завдають шкоди не лише одній людині, а й усьому суспільству, бо спрямовані на придушення журналістської діяльності та припинення поширення суспільно важливої інформації. Тому держава має реагувати передусім на сам факт насильницьких дій, а не лише на те, наскільки травмованим виявився журналіст. Ступінь ушкоджень має бути обтяжливою обставиною, але не єдиним чинником визначення відповідальності.

Стаття 347-1 ККУ: Знищення або пошкодження майна журналіста. Ця стаття передбачає відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна, що належить журналісту, його близьким родичам чи членам сім'ї, у зв'язку із здійсненням цим журналістом законної професійної діяльності.

Стаття 348-1 ККУ: Посягання на життя журналіста. Вбивство або замах на вбивство журналіста, його близьких родичів чи членів сім'ї у зв'язку із здійсненням цим журналістом законної професійної діяльності – караються позбавленням волі на строк від дев'яти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі.

Стаття 349-1 ККУ: Захоплення або тримання журналіста як заручника. Містить санкції за захоплення або тримання як заручника журналіста, його близьких родичів чи членів сім'ї з метою спонукання цього журналіста вчинити або утриматися від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника.

Важливо зауважити, що всі вищезгадані норми поширюються на законну діяльність журналіста. Діяльність журналіста, яка не відповідає нормативно-правовим установленням, не підпадає під кримінально-правовий захист.

Користуватися згаданими “журналістськими статтями” ККУ можуть особи, що мають статус журналіста. Нагадаємо, підтвердженням професійного статусу журналіста є редакційне посвідчення, видане редакцією, інший документ, що посвідчує особу журналіста, виданий творчою спілкою журналістів, іншим фаховим об'єднанням журналістів, статутами яких передбачено забезпечення захисту прав, свобод та законних інтересів журналістів. Діяльність інших працівників медіа (не журналістів) підлягає кримінально-правовому захисту на загальних підставах.

На жаль, визначення професійної діяльності журналіста, яке міститься у примітці статті 345-1 ККУ, частково [обмежує](#) застосування цієї норми у випадках, коли потерпілі здійснюють діяльність, яка за своїми ознаками дуже подібна до журналістської, але не відповідають хоча б одній із законодавчих ознак. Це окрема проблема, що вимагає додаткового аналізу.

Розгляньмо цей нюанс на [прикладі](#) притягнення до кримінальної відповідальності особи, яка вчинила діяння, подібне до «Посягання на життя журналіста» за ст. 348-1 ККУ, але за визначенням статті 345-1 ККУ потерпілий не підпадає під категорію «журналіст». У такій ситуації можна стверджувати про відсутність складу кримінального правопорушення за статтею 348-1 ККУ. Водночас інші обставини можуть свідчити про можливість застосування пункту 8 частини 2 статті 115 ККУ, який передбачає підвищену відповідальність за умисне вбивство «особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку»:

- Якщо потерпілий, якого не можна вважати журналістом відповідно до наявного визначення (попри де-факто ведення журналістської діяльності), офіційно працює в певній установі, його діяльність можна потенційно [кваліфікувати](#) як «виконання службового обов'язку».
- Якщо ж виявляється, що мотивом нападу стала блогерська чи подібна діяльність, то за певних умов таку діяльність можна кваліфікувати як «виконання громадського обов'язку» у розумінні пункту 8 частини 2 статті 115 ККУ. Такий підхід базується на [пункті 12 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 року № 2](#), де наголошується, що громадські обов'язки можуть включати дії «в інтересах суспільства або окремих громадян», тобто вони можуть бути продиктовані особистими переко-наннями, а не нормативними приписами.

2.4 Захист журналістів в умовах повномасштабної війни

2.4.1 Правові механізми захисту журналістів

Гарантії безпеки журналістів саме у контексті збройного конфлікту можна поділити на дві групи: міжнародно-правові та національні.

Міжнародно-правові гарантії захисту журналістів у збройних конфліктах

У міжнародному гуманітарному праві (МГП) передбачено низку спеціальних норм, що поширюються на захист журналістів. Основні права журналістів, які перебувають у зоні збройного конфлікту, безпосередньо закріплені у [Конвенції про закони і звичаї суходільної війни \(1907\)](#), [Конвенції про поводження з військовополоненими \(1949\)](#) і у [Додатковому протоколі до Женевських конвенцій щодо захисту жертв міжнародних збройних конфліктів \(1949\)](#).

Відповідно до норм міжнародного гуманітарного права, у зоні збройних конфліктів можуть діяти три різновиди журналістів, котрі підпадають під захист МГП:

- 1. Військові кореспонденти.** Згідно зі [статтею 4 А \(4\) Конвенції про поводження з військовополоненими](#) **військовими кореспондентами** вважають представників медіа, які супроводжують збройні сили (і мають для цього відповідний дозвіл/акредитацію), але фактично не входять до їхнього складу.

Згідно зі ст. 44 (6) I Додаткового протоколу до Женевських конвенцій, якщо військові кореспонденти потрапляють у полон, вони користуються повним комплексом прав, гарантованих військовополоненим. Якщо ж статус особи, яка наполягає на праві військовополоненого, викликає сумніви, то за [ст. 5 Конвенції про поводження з військовополоненими](#) така особа перебуває під захистом міжнародного гуманітарного права доти, доки суд не встановить інше.

- 2. Журналісти, відряджені до військової частини.** Близьким до військового кореспондента є поняття журналіста, відрядженого до військової частини (так званий embedded journalist). Цей формат [почали](#) активно застосовувати під час війни в Іраку 2003 року, хоча він і досі не має чіткого правового закріплення. По суті, йдеться про один зі способів набути статус військового кореспондента через акредитацію. Завдяки цьому журналіст може користуватися правами, передбаченими [статтею 4 А \(4\) Конвенції про поводження з військовополоненими](#).

3. Журналісти, що працюють у небезпечних професійних відрядженнях. Відповідно до I [Додаткового протоколу до Женевських конвенцій](#), такі журналісти вважаються цивільними особами (пункт 1 ст. 50). Вони отримують захист за [Конвенцією про захист цивільного населення у воєнний час](#), але лише за умови, що не беруть участі у бойових діях, не використовують зброю та не займаються розвідувальною діяльністю. Наказ Міністерства оборони України [«Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України»](#) також вказує, що «журналісти, які не входять до складу збройних сил і знаходяться в службових відрядженнях у районах збройних конфліктів, вважаються цивільними особами та знаходяться під захистом МГП, за винятком окремих випадків і на період, коли вони беруть безпосередню участь у воєнних діях». Та навіть якщо журналіст порушує вказані умови, це ще [не робить](#) його комбатантом, адже вимоги до статусу комбатанта у Женевських конвенціях 1949 р. та додаткових протоколах 1977 р. є досить суворими. Найімовірнішим [наслідком](#) стане втрата журналістом гарантій МГП на час таких дій і, відповідно, можливе притягнення до відповідальності за участь у військовій діяльності, оскільки право брати участь у бойових діях мають виключно комбатанти.

Щодо [фрілансерів і блогерів](#), котрі не перебувають у штаті редакцій і працюють як приватні особи, то жодні міжнародно-правові норми не забороняють їм здійснювати журналістську діяльність у зоні збройних конфліктів (певні обмеження є в українському законодавстві, про що йдеться в підрозділі 7.3). Утім, у міжнародному гуманітарному праві фріланс-журналісти безпосередньо не згадуються. Здебільшого вони розглядаються як частина цивільного населення та користуються загальним захистом цивільних осіб.

Основні принципи, що стосуються захисту журналістів, містяться у Додатку до [Рекомендації N R \(96\) 4 Комітету міністрів Ради Європи «Про захист журналістів за умов конфліктів і тиску»](#) і [Рекомендації CM/Rec\(2016\)4 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо захисту журналістики й безпеки журналістів та інших медіаучасників»](#). Принципи захисту журналістів поділяють на три основні групи:

- 1. Захист фізичної безпеки журналістів:** запобігання правопорушенням, що передбачає вжиття запобіжних заходів для сприяння фізичній безпеці

журналістів; підготовка журналістів до роботи в умовах конфлікту; розповсюдження «посібників з виживання» та інформації про доступність захисного спорядження; наявність достатнього страхового забезпечення на випадок хвороби, тілесного ушкодження, репатріації або смерті; поширення інформації про гарячі лінії Міжнародного комітету Червоного Хреста та інших організацій.

- 2. Права й умови роботи журналістів, які працюють в умовах конфліктів і тиску:** інформація, пересування, листування; конфіденційність джерел; засоби зв'язку для міжнародного або національного передавання новин, думок, ідей і коментарів; контролювання обмежень і невтручання в здійснення прав і свобод журналістів; захист і допомога; недискримінація; доступ до території держави; застосування систем акредитації.
- 3. Розслідування:** розслідування інцидентів з порушенням фізичної недоторканності журналістів та притягнення до відповідальності тих, хто стоїть за цими порушеннями; забезпечення необхідної взаємної допомоги в кримінальних справах згідно з відповідними чинними документами Ради Європи та іншими європейськими й міжнародними документами.

Згаданих принципів [мають](#) дотримуватися всі держави-члени Ради Європи, зокрема Україна. Окрім цього, Україна також бере участь у низці міжнародних програм Ради Європи, спрямованих на захист журналістів та привернення уваги на проблеми, з якими вони стикаються у своїй діяльності (наприклад, проєкт [«Захист свободи слова та свободи медіа в Україні»](#), кампанія за безпеку журналістів [«Журналісти мають значення»](#), [Платформа безпеки журналістів](#) тощо).

| Національні гарантії захисту журналістів під час війни

Після початку повномасштабної війни були внесені зміни до Закону «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста». Оновлене законодавство передбачає розширені гарантії для журналістів, які виконують свою роботу в умовах війни та на окупованих територіях.

- Суб'єкти у сфері медіа можуть відряджати журналістів для виконання професійних завдань у місця надзвичайних подій за умов гарантування відшкодувань, обов'язкових виплат і пільг, передбачених [статтею 13](#) цього Закону, інших відшкодувань і виплат відповідно до законодавства про охорону праці та соціальний захист громадян (частина 1 [статті 15](#) Закону). У разі неможливості забезпечення визначених на такі випадки гарантій суб'єкти у

сфері медіа не мають права відряджати працівників у місця надзвичайних подій без їхньої згоди.

- Частина п'ята [статті 15](#) закріплює обов'язок суб'єктів у сфері медіа забезпечувати журналістів та інших працівників на період їх відрядження в райони ведення воєнних (бойових) дій та / або на тимчасово окуповані території України засобами, призначеними для захисту від уражень вогнепальною зброєю, осколкових уражень, а також медичними аптечками.
- Журналісти та інші працівники на період їх відрядження в райони ведення воєнних (бойових) дій та / або на тимчасово окуповані території України підлягають обов'язковому страхуванню за рахунок роботодавця або будь-яких інших не заборонених законом джерел на випадок заподіяння шкоди їхньому життю та / або здоров'ю під час виконання професійних обов'язків (частина п'ята [статті 15](#)).
- Важливо, що до категорії журналістів (з відповідними нормами соціального захисту і охорони праці) можуть бути прирівняні й кіно-, і телеоператори, режисери та інші працівники суб'єктів у сфері медіа, якщо вони за необхідності входять до складу відряджених творчих груп у місця надзвичайних подій (частина 2 [статті 15](#) Закону).

Додаткові положення про захист журналістів та представників медіа в зоні бойових дій містяться в додатку 4 до [наказу Головнокомандувача Збройних Сил України «Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками медіа на час дії правового режиму воєнного стану» від 03.03.2022 N 73](#).

Так, пункт 4 передбачає, що в разі виникнення ситуації, яка може загрожувати життю та здоров'ю представників медіа / журналістів, представники Збройних Сил України, інших складових сил оборони, за наявності реальної можливості, можуть надати представнику медіа:

- захист;
- екстрену медичну допомогу;
- евакуацію до відповідного медичного закладу.

У випадку поранення (травмування, захворювання, смерті) представника медіа/журналіста, за наявності реальної можливості, представниками Збройних Сил України, інших складових сил оборони, буде надано відповідну інформацію до

редакції такого представника медіа. Забезпечення повернення представника медіа з району ведення бойових дій є обов'язком редакції, яка його направила для виконання професійних завдань.

2.4.2 Виклики, з якими стикаються журналісти під час повномасштабної війни

Російські злочини проти українських журналістів

Російська агресія є однією з найбільших загроз для українських журналістів та медіа. Загалом за три роки повномасштабної війни Росія скоїла 823 злочини проти журналістів та медіа в Україні.

Джерело: IMI

Російські злочини включають:

- **вбивства журналістів (97).** Журналісти гинуть як під час виконання журналістської діяльності, так і в ролі комбатантів. Наприклад, у 2024 році журналістка [Вікторія Рощина](#), затримана на ТОТ України, загинула у російському ув'язненні. Того ж року парамедикиня [Ірина Цибух](#), яка раніше працювала менеджеркою Департаменту регіонального мовлення Суспільного, загинула на фронті;
- **викрадення журналістів (29) і юридичний тиск (29).** Так, росіяни досі тримають у заручниках журналістку «РІА Мелітополь» Анастасію Глуховську та адміністраторів мелітопольських телеграм-каналів Владислава Гершона й Євгена Ільченка. У Каховці вони викрали місцеву журналістку Жанну Кисельову, яка згодом була звільнена. Також до російського полону потрапляв журналіст з Луганщини Володимир Мартинов;
- **обстріли (45) та поранення журналістів (42).** Наприклад, у 2024 році на Харківщині під російський обстріл потрапив [Денис Клименко](#), журналіст Гвара Медіа. Журналіст Reuters [Віктор Саєнко](#) отримав поранення через російський удар у Краматорську по готелю «Сапфір». Під час знімання телесюжету на фронті поранення отримав журналіст Радіо Свобода [Дмитро Євчин](#);
- **переслідування, погрози та залякування журналістів (127).** Ця категорія є найчисленнішою за кількістю порушень прав журналістів та медіа. У 2024 році ІМІ [зафіксував](#) три хвили (у жовтні, листопаді та грудні) анонімних погроз журналістам і медіа про мінування редакцій у різних куточках України;
- **пошкодження редакцій медіа внаслідок обстрілів (25).** Так, внаслідок російського обстрілу Запоріжжя у жовтні 2024 року було пошкоджено редакційне приміщення газети [“Голос Гуляйпілья”](#). Офісна будівля [NV](#) постраждала від обстрілу Києва у січні 2024;
- **обстріли телевеж (21).** У жовтні 2024 російські військові дронами [пошкодили](#) телевежу у Лозівському районі Харківської області, що спричинило перебої національного мовлення;
- **вимкнення українського мовлення та запуски на базі українських медіа російської пропаганди (35).** У грудні 2024 хакери [атакували](#) низку телеком-провайдерів, що транслюють українські канали, і запустили в ефір російські пропагандистські ролики;

- **кіберзлочини (100).** Ця категорія є другою за численністю порушень прав журналістів та медіа. Наприклад, у лютому 2024 року (про)російські хакери здійснили масштабну кібератаку на низку українських медіа. 18 та 19 лютого було [зафіксовано](#) щонайменше шість атак, внаслідок яких постраждали сайти [“Телеграф”](#), [“Апостроф”](#), LIGA.net, [аккаунт “Української правди”](#) в соцмережі X/Twitter, а також телеканали [“Еспресо”](#) та [“Прямий”](#). Зловмисники розмістили на зламаних ресурсах фейкові повідомлення про нібито розгром російськими військами елітних підрозділів ЗСУ під Авдіївкою. Окрім того, DDoS-атак у 2024 році [зазнали](#) запорізький сайт inform.zp.ua, сайти Детектор Медіа, телеканалу FREEДОМ, Громадського радіо та інших українських медіа;
- **закриття медіа внаслідок фінансової та кадрової кризи, спричиненої повномасштабною російською агресією (332).** Наприклад, у 2024 році житомирське [“Крок радіо”](#) і дніпровський медіахолдинг [“Відкритий”](#) припинили свою діяльність через фінансові труднощі, брак кадрів та інші проблеми, що посилювалися з початком повномасштабної російської агресії.

Журналісти на тимчасово окупованих Росією територіях

З початку російської агресії проти України у 2014 році журналісти на тимчасово окупованих територіях опинилися під систематичними репресіями, спрямованими на знищення незалежних медіа та придушення свободи слова. В окупованому Криму, а згодом і на територіях Донецької та Луганської областей запроваджувалася жорстка цензура, переслідувалися незалежні журналісти, а контрольовані Кремлем медіа поширювали пропаганду. Арешти, тортури, насильницькі зникнення та примусова депортація стали звичними інструментами, якими користувалися окупаційні адміністрації для залякування працівників медіасфери майже з перших днів окупації.

Після повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році репресивні методи значно посилилися. На територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії або території, тимчасово окуповані російською федерацією після 24 лютого 2022 року – у Херсонській, Запорізькій, Луганській, Донецькій, Київській, Чернігівській, Сумській, Харківській та Миколаївській областях – російські силові структури розгорнули широкомасштабні операції з ліквідації незалежних джерел інформації. Журналістів викрадали, примушували до співпраці або змушували залишати територію. Захоплені медіаресурси перетворювали на рупори кремлівської пропаганди, а доступ до українських та західних новинних ресурсів блокувався.

У цьому блоці ми зосередимось на аналізі становища журналістів на тимчасово

окупованих територіях України з 2014 року до сьогодні, а також на виявленні механізмів репресій, які застосовує Росія для встановлення інформаційного контролю. Важливим аспектом є вивчення впливу цих репресій на інформаційний простір загалом, а також на спроби українських журналістів та медіаорганізацій протидіяти інформаційному терору.

1. Становище журналістів у Криму

Після анексії Криму та проведення псевдореферендуму у березні 2014 року російські силовіки почали системну роботу у напрямку придушення роботи медіа та журналістів. Особлива увага приділялась кримським татарам, незалежним журналістам та медіа, а також проукраїнським проєктам, які працювали задля покращення зв'язку між Києвом та півостровом. Одним із найбільш популярних та "легітимних", на думку Кремля, способів знищити об'єктивну журналістику на території Криму був і є метод сфабрикованих справ проти журналістів та громадських діячів, які тим чи іншим способом суперечили інформаційній політиці Москви.

Керівниця відділу RSF у Східній Європі та Центральній Азії у своєму коментарі для [матеріалу](#) організації «Reporters Without Borders» Жанна Кавельє зазначила:

«Арешти, залякування, закриття медіа... Останні десять років незалежна преса Криму переживає справжній кошмар. Журналісти стали пріоритетними мішенями для російських окупаційних сил, які змушують замовкнути всі альтернативні голоси. З 2014 року Кремль використовує Крим як лабораторію для відпрацювання своєї стратегії репресій проти незалежних медіа в Україні, яка згодом була поширена на всі окуповані території. RSF засуджують темне десятиліття для незалежних журналістів у Криму і закликають міжнародне співтовариство мобілізуватися для звільнення всіх несправедливо затриманих».

У матеріалі наводяться інфографіки, які демонструють лише малий відсоток тих журналістів, яких затримали окупаційна влада та силовики ФСБ з 2014 року на території Криму.

Current detention places of Crimean journalists

Source: [Reporters Without Borders \(RSF\)](#), [Link to share this map](#)
Updated on 15/03/2024

12 Crimean journalists still detained, mostly outside their home region

Legend: Ukrainian region under occupation / Russia

Name	Media	Date of arrest	Region of arrest	Region of detention	Number of days in detention (on the 15/03/2024)
Oleksii Bessarabov	Black sea security	01/11/2016	Crimea	Stavropol	2691
Timur Ibragimov	Crimean Solidarity	11/10/2017	Crimea	Riazan	2347
Ernes Ametov *	Crimean Solidarity	11/10/2017	Crimea	Rostov	1071 724
Server Mustafaiev	Crimean Solidarity	21/05/2018	Crimea	Rostov	2125
Osman Arifmemetov	Crimean Solidarity	27/03/2019	Rostov	Rostov	1815
Remzi Bekirov	Grani.ru	27/03/2019	Rostov	Krasnoïarsk	1815
Vladislav Yesipenko	Krym.Realii (RFE/RL)	10/03/2021	Crimea	Crimea	1101
Asan Akhmetov	Avdet	04/09/2021	Crimea	Crimea	923
Iryna Danylovitch	InZhir-Media, Crimean Process, Krym.Realii	29/04/2022	Crimea	Stavropol	686
Vilen Temerianov	Grani.ru	11/08/2022	Crimea	Rostov	582
Rustem Osmanov	Crimean Solidarity	05/03/2023	Crimea	Crimea	376
Aziz Azizov	Crimean Solidarity	05/03/2023	Crimea	Crimea	376

Source: [Reporters Without Borders \(RSF\)](#), [Link to share](#)

*Ernes Ametov : Acquitted on 16/09/2020. Case reopened on 14/03/2022. Re-convicted on 29/12/2022.

У своїй [статті](#), присвяченій становищу медіа та журналістській діяльності у Криму, Центр прав людини ZMINA наводить чимало персональних історій медійників, які намагались працювати і після анексії півострова, але стикались із різноманітними перешкодами з боку окупаційної влади, які унеможливлювали сталу діяльність. Одним із перших кроків стало запровадження обов'язкової перереєстрації всіх медіа відповідно до російського законодавства до 1 січня 2015 року. Цей процес супроводжувався довільними відмовами незалежними медіа, що призвело до зменшення кількості медіа на 90% до 2022 року.

Українські телеканали та радіостанції були відключені та замінені російськими мовниками. Єдина українськомовна газета «Кримська світлиця» була заборонена та закрита. Кримськотатарські медіа також зазнали утисків; зокрема, популярний телеканал ATR неодноразово намагався перереєструватися, але отримував безпідставні відмови. У січні 2015 року офіс ATR обшукали озброєні силовики, що призвело до вилучення обладнання та зриву мовлення. Зрештою, канал був змушений переїхати на материкову частину України, втративши можливість транслюватися в Криму. Після релокації, вже у 2025 офіс зазнав руйнувань після удару російської балістичної ракети по Куренівці в Києві.

Незалежні журналісти піддавалися переслідуванням, зокрема викраденням та нападам з боку проросійських сил. До 2015 року журналісти щонайменше 13 медіа-організацій зазнали погроз, нападів, допитів або викрадень. У вересні 2017 року українського журналіста Миколу Семену засудили до двох з половиною років умовно за «загрозу територіальній цілісності Російської Федерації» через його публічну опозицію окупації Криму.

Впродовж 2022 та 2023 років Центр прав людини ZMINA зафіксував 162 випадки тиску на журналістів у тимчасово окупованому Криму. Ці репресії включають арешти, обшуки, допити та інші форми переслідувань, спрямовані на придушення незалежної журналістики та свободи слова на півострові. У 2024 році таких [випадків](#) було нараховано щонайменше 30.

У [доповіді](#) ЮНЕСКО, яка присвячена становищу журналістів та медіа в Криму, знаходимо чимало пояснень того, як працює репресивна машина Росії, яка прагне усіляко знищити будь-які прояви опозиційної думки та об'єктивної журналістики. Зокрема, вони наводять лише частину імен журналістів, які наразі перебувають у в'язницях Криму та на території Росії за абсолютно сфабрикованими справами. Наводимо уривок із доповіді:

«Ситуація з безпекою журналістів у тимчасово окупованій Автономній Республіці Крим є критично загрозливою. Станом на сьогодні 14 журналістів, громадських журналістів та блогерів затримані, а деякі з них вже відбувають покарання. А саме: Осман Аріфмеметов, Марлен (Сулейман) Асанов, Асан Ахтемов, Ремзі Бекіров, Олексій Бессарабов, Дмитро Стибліков, Ірина Данилович, Владислав Єсипенко, Тимур Ібрагімов, Сервер Мустафаєв, Сейран Салієв, Амет Сулейманов, Руслан Сулейманов, Рустем Шейгалієв. Більшості з них висунуті звинувачення у нібито тероризмі, хоча вони не вчиняли і не планували жодних насильницьких дій».

Резюмуючи, на підставі проведеного аналізу можемо зробити висновок про те, що становище журналістів на території Криму є вкрай скрутним та загрозливим. З початку окупації півострова у 2014 році і до наших днів силові структури Росії проводять системну репресивну роботу щодо знищення будь-яких проявів опозиційної думки через перешкоджання, викрадення та незаконне утримання журналістів. Заміна незалежних медіа проросійськими або російськими медіа формує інформаційну бульбашку та позбавляє мешканців Криму можливості доступу до об'єктивної та неупередженої інформації, що сприяє засиллю пропаганди та дезінформації.

2. Становище журналістів на окупованих частинах Луганської та Донецької областей до 2022 року

Ситуація на територіях Донецької та Луганської областей дуже схожа до того, що відбувалось в Криму з початку окупації у 2014 році. Майже одразу окупанти намагались інформаційно відрізати ці території від України. Кульмінація цього [відбулась](#) у 2014 році, коли окупанти знищили телевежу на горі Карачун. Після цього значна частина північної Донецької області залишилася без українського ефірного мовлення.

Паралельно із подіями на території півострова Росія здійснювала гібридну агресію і на Сході України.

Якщо спробувати окреслити медіаландшафт на цих територіях, то бачимо схожу тактику, коли російські сили одними з перших атакували українські медіа, теле- та радіостанції, а також майже одразу після їхнього захоплення налаштовували їх на російське мовлення. Краще розуміння становища медіа в ОРДЛО дає [дослідження](#), проведене Детектор медіа у співпраці з Центром інформаційної стійкості, де вони аналізували дії окупаційної влади після захоплення територій, а також підходи до

Щодо становища журналістів, то методи боротьби із ними були і є майже незмінними. Із 2014 року вони піддаються системним репресіям, арештам за сфабрикованими звинуваченнями, а також зазнають фізичних та психологічних катувань, перебуваючи в ув'язненні. Інститут масової інформації [надає](#) список із щонайменше 112 журналістами, які побували, перебувають або померли у полоні із 2014 року. Також [відомо](#) про українського кореспондента американської служби «Радіо Вільна Європа / Радіо Свобода» (RFE/RL) Станіслава Асєєва, який відмовився співпрацювати з прокремлівськими медіа, було викрадено в Донецьку у 2017 році. Його звинуватили у «шпигунстві», незаконно утримували та піддавали тортурам майже два роки. У 2019 році Асєєва звільнили в межах обміну полоненими. У січні 2024 року український суд остаточно засудив його ката, колишнього керівника незаконної в'язниці «Ізоляція» в Донецьку Дениса Куліковського, до 15 років позбавлення волі.

Щодо територій цих областей, які були захоплені після 24 лютого 2022 року, то можна говорити про те, що тактики та підходи роботи окупантів майже не змінились. Майже одразу після встановлення контролю над територіями окупанти починали працювати над формуванням необхідного для них медіасередовища. Як приклад можемо взяти Маріуполь, у якому після його окупації у травні-червні 2022 року почали активно [створювати](#) телеканали для поширення російської пропаганди та дезінформації «Новий Маріуполь» та «Маріуполь 24 – Перший звільнений». Центр інформаційної стійкості також пропонує [список](#) осіб, які причетні до підтримки «реформування медіаландшафту» на окупованих українських територіях, а також підозрюються у співпраці із окупаційною владою та, ймовірно, можуть бути причетними до організації репресій проти українських журналістів.

3. Становище журналістів на територіях, які тимчасово окуповані після 24.02.2022 року

На початку повномасштабного вторгнення в Україну та окупації нових територій, росіяни майже одразу почали застосовувати методи, які були роками відпрацьовані в Криму та ОРДЛО. Відомо про чимало випадків систематичних катувань, викрадень, розстрілів журналістів майже у кожному районі, який був окупований після 24 лютого. Примітно, що дії із формування інформаційної ізоляції починались майже одразу після захоплення нових територій. Так, 04.03.2022 російські окупанти після вторгнення в Україну [знеструмили](#) передавачі Радіо Крим.Реалії, що здійснювало радіомовлення з вежі в селі Чонгар Херсонської області.

Олег Батурін – журналіст із Херсонщини, який був [затриманий](#) російськими військами і перебував у полоні з 12 по 20 березня 2022 року. Умови утримання були жахливими, адже журналіст знаходився у темному, холодному підвалі, де зазнавав постійних тортур. Сам журналіст говорить про щонайменше 4 зламані ребра, а також постійні психологічні тортури.

10 жовтня 2024 року стало [відомо](#) про смерть журналістки **Вікторії Рощиної**, яка зникла після поїздки на окуповані Росією території України. Після 3 серпня 2023 вона перестала виходити на зв'язок, а згодом з'явилась інформація про її смерть. За [повідомленнями](#) медійників, смерть могла настати з двох причин: умисне вбивство або ж внаслідок жорстокого поводження та тортур. Загинула журналістка якраз перед обміном, який мав відбутись найближчим часом. Розслідування журналістів «Слідство.Інфо», [опубліковане](#) 3 березня 2025 року, підтвердило інформацію про неналежні умови утримання Вікторії Рощиної у російському полоні та тортури.

Ще одна показова [історія](#) ставлення росіян до професійних українських журналістів, це розповідь про журналістку Ірину Левченко, яка наразі перебуває в ув'язненні в катівні окупованого Мелітополя. Вона була відомою журналісткою у Мелітополі та Запоріжжі. Повідомляється, що журналістка разом із чоловіком Олександром були затримані на початку травня 2023 року без жодних звинувачень чи пояснень. Наразі доля чоловіка Ірини невідома, а сама вона перебуває у [полоні](#) в одній із в'язниць Мелітополя. Прикметно є те, що жінка вже деякий час не веде журналістської діяльності, проте через колабораціонізм представників місцевої адміністрації, окупантам стали відомі чимало імен громадських активістів та журналістів, які працювали на території Запорізької та інших областей. Відповідно, окупанти прагнули усіляко знищити цих людей, аби не допускати відновлення чи продовження їхньої діяльності.

Відомо також і про історії медійників із Київської області. Під час боїв на території Київщини чимало журналістів активно працювали у місцях, де безпосередньо відбувались бойові дії. Трагічною є [історія](#) фотожурналіста Макса Левіна. У квітні 2022 року після тривалих пошуків поліція виявила на Київщині загиблого фотографа та документаліста Макса Левіна, якого вбили російські військові. 13 березня він разом із військовослужбовцем та колишнім фотографом Олексієм Чернишовим вирушив у Гуту Межигірську, щоб зафіксувати наслідки російської агресії. Вони залишили авто та попрямували в бік села Мощун, після чого зв'язок із ними обірвався. Вишгородська окружна прокуратура, яка розслідує цей злочин як порушення законів і звичаїв війни, повідомила, що Левіна вбили двома пострілами зі стрілецької зброї.

Це лише мала частина трагічних історій, які показують те, що українські медійники, незважаючи на серйозні загрози їхньому життю, систематичні репресії окупантів та інші небезпеки, продовжують працювати з метою висвітлення подій, які супроводжують цю війну. На жаль, багато з них або були закатовані окупантами, або перебувають у полоні без можливості доступу до них для лікарів, правозахисників чи представників України.

Більше того, ці розповіді слугують підкріпленням тези про те, що Росія усіляко намагається знищувати будь-які прояви вільної та професійної журналістики на тимчасово окупованих територіях, щоби якомога швидше заповнити інформаційний простір потрібними для неї наративами, дезінформацією та пропагандою. Проте Росія також добре усвідомлює роль журналістів та громадських активістів, що чинять активний спротив діям окупантів, тому всіляко намагаються перешкодити їхній діяльності або ж просто ліквідувати їх.

Переслідування, перешкоджання та утиски журналістів з боку української сторони

Джерело: IMI

В Україні віддавна трапляються випадки залякування, нападів та інших форм тиску на журналістів. Актуальною залишається і проблема неефективних або затяжних розслідувань, що часто не призводять до справедливих вироків.

Інститут масової інформації (ІМІ) у своєму [річному звіті за 2024 рік](#) зафіксував 268 випадків порушень свободи слова в Україні, 113 з яких скоїла Україна, а 155 – Росія. Ці цифри значно більші, ніж у 2023 році.

Для порівняння: у 2023 році ІМІ нарахував 150 порушень, серед яких 83 порушення були вчинені українською стороною, а 67 – російською. Про російські злочини йшлося у попередньому розділі, а зараз сфокусуємося на порушеннях діяльності журналістів в Україні.

Упродовж 2024 року в Україні зафіксовано 113 порушень свободи слова, за які, за даними експертів ІМІ, відповідальність несуть саме українські громадяни. Цей показник перевищує [минулорічний](#) (83 порушення) та свідчить про збереження відчутних внутрішніх викликів у сфері захисту журналістських прав. У 2022 році було зафіксовано 97 таких порушень.

Найчастішими формами утисків журналістів з боку українських громадян у 2024 році були такі:

- **кібератаки (23 випадки).** У 2024 році кібератаки виявилися найчисленнішою формою утиску медіа та журналістів, що свідчить про необхідність та актуальність підвищення рівня цифрової грамотності журналістів (рекомендації Незалежної медійної ради щодо цифрової безпеки журналістів доступні за [посиланням](#)). З огляду на технічні труднощі, зазвичай, важко встановити, хто саме стоїть за тією чи іншою кібератакою. Однак деякі журналісти та медіа припускають, що з огляду на їхню професійну та розслідувальну діяльність за деякими кібератаками могла стояти українська сторона. Так, у вересні 2024 року сайт агенції журналістських розслідувань «[Слідство.Інфо](#)» зазнав DDoS-атаки через годину після публікації розслідування про кошовне майно міністра аграрної політики Віталія Ковалю – за інформацією компанії, що опікується безпекою сайту, DDoS-атака була пов'язана саме з публікацією матеріалу про Віталія Ковалю. У лютому 2024 року журналіст проєкту Радіо Свобода “Схеми” [Георгій Шабаєв](#) повідомив, що зловмисники намагались отримати доступ до його акаунту в Telegram, і їм вдалося перехопити СМС, що надійшло на його номер телефону. Шабаєв пов'язує це зі своєю журналістською діяльністю, мовляв, порушники (можливо, спецслужби) хотіли діз-

натися про теперішні розслідування “Схеми”, отримати інформацію про джерела медіа тощо.

- **перешкоджання законній журналістській діяльності (21).** Так, у Дніпрі обласна військова адміністрація без додаткових пояснень [заборонила](#) журналістам знімати наслідки російського обстрілу по місту 21 листопада 2024 року. Цього ж місяця охоронець житлового комплексу Jack House у Києві [не пустив](#) журналістку Катерину Малофееву та кореспондента агенції Sipa Дмитра Ковальчука до місця російської атаки безпілотної в цей ЖК. 17 жовтня 2024 Дніпровський районний суд Києва [заборонив](#) журналістці Watchers.Media Аліні Кондратенко здійснювати фотозйомку обвинувачених та їхніх адвокатів під час відкритого судового засідання.
- **непрямий тиск (19).** У жовтні 2024 року «Українська правда» оприлюднила [заяву](#) про системний тиск з боку Офісу президента на редакцію та окремих журналістів. Редакція бачить загрозу своїй журналістській діяльності у вигляді «блокування» спікерів від влади щодо спілкування з журналістами «Української правди» та участі в заходах УП, тиск на бізнес з метою зупинити рекламну співпрацю з «Українською правдою» і відверто емоційні висловлювання президента Володимира Зеленського до журналіста УП Романа Кравця. Журналіст-розслідувач [Юрій Ніколов](#) повідомив про випадок тиску й залякування у січні 2024, коли група невідомих осіб намагалася увірватися до його квартири: вони гримали у двері та вимагали, аби він йшов служити, а також обклеїли двері різними папірцями. Серед інших гучних історій тиску на українські медіа та журналістів у 2024 році були відеознімання, прослуховування та стеження Служби безпеки України за командою [Bihus.Info](#), а також спроби викинути [Суспільне](#) з вечірніх слотів телемарафону.
- **обмеження доступу до публічної інформації (18).** Наприклад, попри численні запити протягом 2024 року, запорізьке держпідприємство «Місцеві дороги Запорізької області» [не надавало](#) журналістам Запорізького центру розслідувань інформації про вартість підземних шкіл. Запорізька міська рада [відмовилася](#) надавати інформацію про стан недобудов у місті журналістці видання 061.ua Ельмірі Шагабудтдиновій. Служба відновлення та розвитку інфраструктури Полтавщини [не відповіла](#) газеті «Полтавська думка» на їхній запит від серпня 2024 і не пояснила причин такого рішення.
- **цензура (щонайменше 3).** ІМІ також повідомили [щонайменше про 3](#) випадки цензури у 2024 році. Так, за деякими [даними](#) журналіст Олексій Мацука, якого пов’язують з Офісом президента, за час перебування генеральним

директором інформаційного агентства «Укрінформ» запровадив цензуру та «темники» (неформальні вказівки щодо висвітлення матеріалів, бажаних і небажаних спікерів), а також намагався реформувати структуру агенції таким чином, щоб ключові посади обіймали потрібні люди. Кореспондент Укрінформу [Юрій Стригун](#), який 30 травня 2024 публічно підтвердив факт розсилання «темників», наступного ж дня отримав повістку з'явитися до військкомату за місцем прописки для оновлення даних (повістка прийшла за місцем роботи до київського офісу Укрінформу). В іншій історії Слідство.Інфо [заявило](#), що з їхнього матеріалу про фортифікації на Харківщині військові просили прибрати згадки про проблеми з відсутніми чи незавершеними укріпленнями.

Вищезгадані зловживання здійснювали [переважно](#) приватні особи, представники місцевої влади, правоохоронці, центральні й виконавчі органи, а також судова влада. Географічно найбільше порушень траплялося в Києві та Київській області (39 випадків), слідом ідуть Полтавщина (13), Кіровоградщина (10), Одещина та Запоріжжя (по 6), Волинь, Дніпропетровщина та Херсонщина (по 5).

Якщо говорити про судові розгляди справ, пов'язаних зі злочинами проти журналістів, за [даними ІМІ](#) упродовж 2024 року суди першої інстанції розглянули 11 таких справ, і в більшості випадків (10 із 11) ухвалили обвинувальні вироки. Такий показник (91 % обвинувальних вироків) свідчить про достатній рівень доказів, попри те, що частина проваджень відбувалася у спрощеному порядку. Частіше за все суди застосовували статтю 171 ККУ (перешкоджання журналістській діяльності): за нею винесено 6 обвинувальних вироків і 1 виправдувальний. В інших кримінальних епізодах фігурувала стаття 347-1 (умисне знищення або пошкодження майна журналіста) – 1 випадок; і стаття 345-1 (погроза чи насильство щодо журналіста) – 3 випадки.

Верховний Суд також [ухвалив](#) чотири рішення, що стосувалися справ журналістів. В одній підтверджено провину, у двох виправдано підсудних, а ще одну повернуто на повторний розгляд до апеляційної інстанції.

Водночас показовим є те, що попри окремі кримінальні провадження за фактами нападів чи перешкоджання журналістам, розслідування часто затягуються, а покарання злочинців обмежується умовними термінами або мізерними штрафами. Як [зазначають](#) в ІМІ, переважна частина покарань, винесених у 2024 році, не є суворою: зазвичай, ідеться про умовні терміни або штрафи (від 850 гривень). Така «м'якість» може свідчити про потребу переглянути підходи до правосуддя у

справах, що стосуються захисту журналістів. Винятком є тяжкі злочини: у справі про підпал автомобіля журналістки «Радіо Свобода» винному призначено шість років позбавлення волі (ч. 2 ст. 347-1 ККУ).

Ще однією ключовою проблемою у розслідуванні злочинів проти журналістів є те, що правоохоронні органи зосереджуються насамперед на встановленні офіційного статусу журналіста, а не на аналізі його реальної професійної діяльності. Це призводить до ситуації, коли визначальним фактором для кваліфікації справи за «журналістськими статтями» стає наявність журналістського посвідчення, а не сам факт збору, створення чи поширення суспільно значущої інформації. Це важливий аспект, бо метою підвищеного захисту журналістів у кримінальному законодавстві є не надання їм особливих привілеїв, а захист свободи інформації (відтак саме журналістської діяльності) як суспільної цінності. Тому важливо оцінювати правопорушення не з погляду формального статусу постраждалої особи (є статус журналіста чи ні), а з огляду на те, чи здійснювала особа діяльність, пов'язану з поширенням інформації для широкого загалу через медіа чи інтернет. Такий підхід посилив би захист громадянської журналістики, коли незалежні громадські діячі без офіційного статусу викривають порушення прав людини та стикаються з переслідуванням.

Окрім посвідчення журналіста, в окремих випадках українські суди оцінюють законність дій та можливості захисту журналістів крізь призму наявності чи відсутності в них редакційного завдання, а також змісту поставлених перед ними задач. Такий підхід необґрунтовано обмежує права журналістів, оскільки вивищує редакційні завдання над нормами законодавства України. Жоден нормативно-правовий акт України не вимагає від журналіста обов'язкової наявності редакційного завдання чи дотримання чітких меж, визначених у ньому. Крім того, суспільно вагомі події, зазвичай, не відбуваються за заздалегідь затвердженим планом або графіком редакції, тож наявність чи відсутність редакційного завдання не повинна впливати на оцінку правомірності дій журналіста під час виконання його професійних обов'язків.

Отже, судові рішення, які визнають дії журналіста незаконними виключно через відсутність редакційного завдання або нібито перевищення його меж, суперечать вимогам статті 10 Європейської конвенції з прав людини та статті 34 Конституції України, які захищають право на свободу вираження поглядів. Адже будь-які обмеження свободи слова, зокрема професійної журналістської діяльності, можуть бути запроваджені лише на підставі чітких норм закону.

Ще однією тенденцією у розгляді “журналістських” справ є брак відчутного прогресу у розслідуваннях резонансних убивств українських журналістів. Йдеться, зокрема, про [справи](#) Георгія Гонгадзе (де й [досі](#) до відповідальності не притягнуто замовників) та Павла Шеремета (після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році судовий розгляд справи [зупинився](#), у 2023 році розгляд справи розпочали спочатку через [зміну](#) складу присяжних, а у 2024 році розгляд справи [зупинили](#) через перебування на військовій службі підозрюваних Андрія Антоненка і Яни Дугарь). Також застигли в часі розслідування вбивств [Вадима Комарова](#), [В'ячеслава Веремія](#), [Олеся Бузини](#). Проблеми з цими розслідуваннями кореняться і в браку прозорості системи, і в недостатній ефективності правоохоронних та судових органів.

Щоб зарадити ситуації, [варто](#) створити прозорий механізм моніторингу, щоби оцінювати, наскільки ефективно просуваються розслідування вбивств і порушень прав журналістів, і чи не відбуваються зловживання чи бездіяльність у процесі слідства. Також рекомендується активніше ініціювати та брати участь в експертних обговореннях та заходах, щоб нагадувати про важливість захисту журналістів і дотримання свободи слова в Україні.

2.4.3 Акредитація під час війни

Акредитація – це механізм спрощення взаємодії журналіста та суб'єкта владних повноважень, а в певних випадках - можливість для журналіста законно працювати на певному майданчику або в конкретній зоні, доступ до яких потрібно погоджувати з суб'єктами владних повноважень. Загальний алгоритм акредитації в Україні регулюється [статтею 26 Закону «Про інформацію»](#), де зазначено, що суб'єкти владних повноважень можуть акредитувати представників медіа задля створення сприятливих умов для здійснення журналістами професійної діяльності. Тож мета акредитації полягає у створенні сприятливих умов для роботи журналістів, а не у дозвільній системі чи запровадженні додаткових обмежень або звуженні їхніх прав.

Проте в умовах воєнного стану ситуація суттєво ускладнилася: відповідно до [статті 8 Закону «Про правовий режим воєнного стану»](#), окремі конституційні права та свободи (включно з правами медіа) можуть зазнавати обмежень чи посилено регулюватися. Це спричинено необхідністю запровадження низки заходів безпеки, продиктованих військовими реаліями. Нормативну форму такі обмеження та додаткові процедури отримали в [наказі Головнокомандувача Збройних Сил України від 3 березня 2022 року N 73](#), який упродовж останніх трьох років кілька разів змінювали та доповнювали.

Додаток 3 до наказу N 73 визначає порядок акредитації представників медіа на час воєнного стану, правила роботи у районі бойових дій, алгоритм взаємодії зі Збройними Силами України та іншими складовими сил оборони.

У лютому 2023 року наказ N 73 [зазнав](#) змін. Було запроваджено низку обмежень: акредитацію видавали лише на строк до шести місяців, а територію бойових дій поділили на три зони – зелену, жовту та червону. Таке «зонування» викликало обурення військових кореспондентів, які [заявляли](#), що доступ до передової фактично монополізували «виняткові журналісти з переліку обраних медіа», тоді як інші не мали змоги працювати на «найгарячіших» ділянках фронту. Скарги стосувалися й довгої процедури отримання акредитації від Генштабу ЗСУ, коли журналістам доводилося чекати відповіді [місяцями](#) з незрозумілих причин.

На початку 2024 року наказ №73 знову був суттєво доопрацьований. Зміни були [затверджені](#) наказом N 51 від 3 лютого 2024 року. Відповідно до оновлених положень, порядок акредитації став чіткішим і набув важливих [нововведень](#):

- Тривалість акредитації збільшено з 6 місяців до 12 місяців.
- Додано можливість отримати акредитацію для блогерів, які зареєструвалися як суб'єкти у сфері онлайн-медіа відповідно до Закону України «Про медіа».
- Переглянуто перелік інформації, розголошення якої забороняється з міркувань безпеки: із попередніх 24 пунктів утворилося 18 пунктів, сформульованих конкретніше та з урахуванням реалій бойових дій (повний перелік пунктів інформації, забороненої для поширення, наведено у підрозділі 3.3).
- Покращено також опис «зонування», тобто поділ територій, на яких акредитовані представники медіа можуть працювати з певними особливостями. Раніше про червону, жовту та зелену зони говорили доволі абстрактно, і це давало простір для довільного трактування. Тепер же з'явився більш детальний опис. У червоній зоні відтепер дозволена робота окремим акредитованим представникам медіа, але як виняток і виключно в супроводі відповідних посадових осіб. Та журналісти зобов'язані надати для перевірки зібрані у червоній зоні фото- та відеоматеріали, щоб переконатися у відсутності в них критично важливої чи забороненої для публікації інформації. Жовта зона теж стала доступнішою, бо журналісти можуть працювати у відкритих місцях без супроводу офіцера зі зв'язків із громадськістю, якщо їхній маршрут погоджений із командуванням.
- Для уникнення зловживань також було виключено пункт, який давав військовим

право негайно припинити роботу представника медіа через потенційну загрозу його життю та здоров'ю. За деякими повідомленнями, цей пункт іноді [використовувався](#) як привід уникнути небажаних медіа. Тепер же чітко вказано, що командири не несуть відповідальності за безпеку й страхування журналіста – це справа редакції, яка його направила. Втім, в умовах активних бойових дій ніхто не скасовує можливості загального попередження про небезпеку і, за потреби, термінову евакуацію медійників із району обстрілів.

Поточна редакція наказу №73 хоч і лишається компромісною, але все ж рухається у бік більшої відкритості і [лібералізації](#) для медіа. З кожним новим доопрацюванням [розв'язуються](#) невирішені раніше питання, узгоджуються спільні правила гри. Та остаточний баланс між безпекою і свободою журналістської діяльності формуватиметься далі – що ближче до лінії фронту, то більш жорсткими будуть вимоги щодо нерозголошення інформації та міцнішою мусить бути взаємна довіра між журналістами та військовими.

2.4.4 Журналісти на фронті: як мобілізація та воєнні дії змінюють українську медіасферу

В умовах повномасштабної війни суттєво збільшується потреба в особовому складі Збройних сил, і журналісти, як усі громадяни призовного віку, підпадають під мобілізацію. За результатами [опитувань](#) Інституту масової інформації (ІМІ), мобілізація є другою найпоширенішою причиною, через яку редакції втрачають працівників після початку повномасштабного вторгнення РФ.

Втрата журналістів через призов посилює кадровий дефіцит в редакціях, особливо регіональних та прифронтових. Менша кількість авторів і кореспондентів означає більш обмежений пул тем і меншу глибину аналітики. Мобілізація окремих фахівців-журналістів може також означати, що нішеві чи розслідувальні напрямки, зокрема розслідування випадків корупції чи висвітлення військових злочинів Росії, залишаться без експертів. Це послаблює медіасистему саме тоді, коли суспільство має особливо великий запит на якісну інформацію.

Питання надання бронювання та відтермінування від призову в ЗСУ журналістам викликає [дискусії](#). Спеціальних механізмів бронювання або отримання відстрочки військовозобов'язаними журналістами ані органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, ані законодавець досі не розробили. Бронювання журналістів регулюється загальною для всіх компаній процедурою.

[Стаття 25](#) Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» закріплює можливість бронювання військовозобов'язаних працівників органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також працівників, директорів, кінцевих бенефіціарів підприємств, установ та організацій, що мають статус критично важливих.

Порядок, організація та критерії здійснення бронювання затверджено [постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 2023 р. № 76](#) «Деякі питання реалізації положень Закону України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію” щодо бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час», що зі змінами та доповненнями діє й сьогодні. Визначення підприємства, компанії чи медіа критично важливими для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період здійснюється за сімома критеріями:

- 1. Сплачені податки** – понад 1,5 млн євро за звітний рік.
- 2. Надходження в іноземній валюті** – понад 32 млн євро за рік.
- 3. Стратегічне значення** – входить до переліку об'єктів, важливих для економіки та безпеки держави.
- 4. Значення для галузі чи громади** – визначається профільними державними органами або місцевою владою.
- 5. Відсутність заборгованості зі сплати ЄСВ** – підтверджується довідкою від органів контролю.
- 6. Рівень зарплат** – середня зарплата на підприємстві не нижча за середню у регіоні за IV квартал 2021 року.
- 7. Резидентство в Дія Сіті** – підприємство чи установа мають бути зареєстровані в спеціальному правовому режимі.

Щоб отримати статус критично важливої організації, лінійні аудіовізуальні медіа, які здійснюють ефірне наземне багатоканальне (цифрове) телевізійне мовлення з використанням радіочастотного ресурсу, програмне наповнення якого складається переважно з інформаційних та / або інформаційно-аналітичних передач, або які залучені до системи оповіщення, та їхні афілійовані особи повинні відповідати **щонайменше двом** вищезгаданим критеріям.

Усі інші типи медіа мають відповідати щонайменше трьом критеріям для бронювання своїх працівників.

Визначення підприємства критично важливим для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період здійснюється центральним органом виконавчої влади, іншим державним органом, органом державного управління, юрисдикція якого поширюється на всю територію України, за відповідною сферою управління та галуззю національної економіки або обласною, Київською та Севастопольською міськими держадміністраціями, або обласною, Київською та Севастопольською міськими військовими/військово-цивільними адміністраціями (у разі їх утворення) на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Незважаючи на наявну загальну процедуру бронювання, якою можуть за певних умов скористатися медіа, українські ОГС продовжують [звертати](#) увагу на проблеми у редакціях через мобілізацію журналістів, а Національна спілка журналістів України [закликає](#) до створення спеціальної законодавчо закріпленої процедури отримання відстрочки для військовозобов'язаних журналістів, які попри війну та всі складні обставини продовжують виконувати свої професійні функції та доносити важливу інформацію до населення.

Підсумовуючи, мобілізація журналістів становить значний виклик для медіа-середовища в Україні. З одного боку, журналісти, як і всі громадяни, повинні виконувати свій конституційний обов'язок захисту держави. З іншого – держава потребує кваліфікованих медійників, здатних оперативно та правдиво висвітлювати події, протидіяти дезінформації та забезпечувати громадський контроль. Питання про запровадження для журналістів спеціальної процедури надання бронювання або відстрочки від призову залишається дискусійним: його остаточне вирішення має враховувати як оборонні, так і інформаційні інтереси країни.

| Вигорання серед журналістів у часи війни

Якщо говорити про ментальну та психологічну безпеку, важливо згадати, що українські журналісти працюють у важких інтенсивних умовах постійного інформаційного потоку, який пришвидшився від початку повномасштабного вторгнення. Необхідність [швидко](#) реагувати на події, оперативно готувати репортажі й перевіряти величезні обсяги даних стає джерелом хронічної втоми. У багатьох редакціях діє принцип «завжди на зв'язку», через що журналісти не мають чіткого розмежування між робочим і особистим часом. Це ускладнює відновлення сил.

Постійне перебування в середовищі негативних новин – поранення, руйнування, загибель цивільних і військових – безпосередньо впливає на емоційний стан.

Журналісти та кореспонденти, які висвітлюють воєнні події, змушені регулярно стикатися з деталями жорстокості й насильства.

Мобілізація в ЗСУ значної частини колег посилює кадровий дефіцит у редакціях, тож навантаження на тих, хто залишився, тільки зростає.

За [даними](#) Daily Humanity, 90 % українських медійників мають психологічне виснаження. Майже 90 % респондентів говорять про те, що вони пережили травматичну подію. Понад 50 % журналістів мають симптоми ПТСР.

Водночас не всі українські медіа мають сталі програми психологічної допомоги або профілактики вигорання. Піклування про ментальне здоров'я часто перекладається на самих журналістів, які не завжди наважуються розповідати про свій емоційний стан.

МОЗ України надає певні [рекомендації](#) для запобігання вигоранню на роботі, які можуть виконувати як працівники (зокрема журналісти), так і роботодавці.

Разом з цим в Україні реалізують різні програми психологічної підтримки українців загалом, і журналістів зокрема. Контакти психологічної підтримки можна знайти на [офіційному сайті МОЗ](#). Окрім того, огляд програм психологічної підтримки українським журналістам доступний на [сайті GFMD](#).

3. Істотні питання політики інституційної та регуляторної інфраструктури роботи медіа й захисту журналістів

Істотні питання політики були укладені на базі двох видів досліджень: (1) кабінетного дослідження аналітичних матеріалів про стан та динаміку розвитку підсектору та (2) опитування заінтересованих сторін з метою верифікації та ранжування істотних питань політики.

В розділі було систематизовано 7 проблем підсектору з огляду на їхню специфіку. Деякі проблеми дублюють вже наявні проблеми в загальному секторі «Медіа» або в підсекторі «Державні та комунальні медіа» з особливим акцентом на інституційну та регуляторну інфраструктуру роботи медіа, а також захист журналістів.

Інституції та регулятор у сфері медіа стикаються з численними викликами, які значно впливають на їхню ефективність, незалежність та спроможність забезпечувати формування та реалізацію державної політики у сфері медіа. Незважаючи на важливість цих аспектів для забезпечення цільової роботи сфери медіа, особливо в умовах війни, функціонування інституцій та регулятора лімітоване через фінансові обмеження, пов'язані із пріоритезацією державних видатків в умовах воєнного стану. Також значним викликом є політична та воєнна нестабільність та відсутність спроможностей для середньострокового планування діяльності.

Експерти також відзначають обмежену ефективність роботи журналістських об'єднань, які мали б репрезентувати журналістську спільноту перед державними інституціями та регулятором. З іншого боку, збільшується інституційна спроможність контролю за дотриманням етичних стандартів у медіа та недостатній рівень саморегуляції медіа, яка, однак, все ще залишається на недостатньому рівні.

Не менш важливою проблемою є безпековий аспект. В умовах воєнного стану від кваліфікованості та підготовки журналістів значною мірою залежить їхня власна безпека. У свою чергу, суперечливість нормативного регулювання статусу «журналіст» не сприяє захисту їхніх прав.

Воєнні дії, які тривають, є окремим викликом для журналістів, що негативно впливає на кадровий ресурс, умови виконання редакційних завдань та безпековий аспект.

3.1 Фінансування Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення та імплементації положень Закону

Як уже зазначалося, наймасштабнішою подією останнього десятиліття в українському медіасекторі стало ухвалення Закону України «Про медіа». Численні зміни, серед іншого, торкнулися повноважень регулятора у сфері медіа – Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення та підходів до реалізації завдань, визначених Законом.

Водночас спроможність регулятора забезпечувати реалізацію положень Закону напряму залежить від інституційної та фінансової ресурсної складової. Незважаючи на те, що Законом передбачені фінансові гарантії діяльності Нацради, вони не знайшли свого відображення у відповідних законах України про державний бюджет України на відповідний рік. Ще до набрання чинності Закону було визначено, що фінансові гарантії діяльності будуть призупинені у 2023 році. При ухваленні держбюджетів на 2024 рік та 2025 рік ситуація повторилася.

Таким чином, стандарти щодо оплати праці членів Нацради залишилися нереалізованими. Замість цього, питання оплати праці було врегульоване постановою Кабінету Міністрів України, що суперечить частині шостій статті 72 закону “Про медіа”, в якій ідеться, що “умови оплати праці членів та працівників апарату Національної ради визначаються цим та іншими законами України”.

Це зумовило ситуацію, за якої гарантований посадовий оклад члена регуляторного органу у сфері медіа становить менше середньої заробітної плати по Україні та майже вдесятеро менше за очікуваний гарантований Законом розмір.

Такі обставини не забезпечують достатні матеріальні умови для незалежного виконання членами Нацради своїх службових обов'язків та можуть ставити під сумнів спроможність нормативного регулювання незалежності Нацради у своїй діяльності.

Іншим аспектом є проблема фінансування процесу реформи медіапростору. Зокрема, Законом передбачено ведення Реєстру суб'єктів у сфері медіа та переліків відомостей про таких суб'єктів, а також електронний кабінет суб'єкта у сфері медіа. За повідомленням Нацради, існуюче програмне забезпечення, що використовувалося для ведення попереднього реєстру, – Державного реєстру суб'єктів інформаційної діяльності у сфері телебачення і радіомовлення, не відповідає вимогам чинного Закону до ведення Реєстру та до структури даних щодо суб'єктів у

сфері медіа. А тому від ухвалення Закону розроблялося програмне забезпечення Державної автоматизованої інформаційно-комунікаційної системи «Реєстр суб'єктів у сфері медіа», яке передбачатиме механізми оприлюднення повних даних у відповідності до норм чинного Закону. Водночас у 2023 році функціонування електронних кабінетів суб'єктів у сфері медіа не вдалося. Плани запуснути повноцінну роботу електронного кабінету та реєстру у 2024 році за рахунок коштів донорів також завершилися безрезультатно, і тепер у 2025 році виглядають незрозумілими. У зв'язку з цим Реєстр фактично ведеться у формі Excel-таблиці, а запуск кабінету відкладається.

3.2 Ефективність журналістських об'єднань

У розвинутих громадянських суспільствах недержавні інституції відіграють вагомую роль у представленні інтересів сфери медіа під час взаємовідносин з іншими інституціями та регулятором. В Україні такі інтереси представляє певною мірою НСЖУ та НМПУ. Водночас ефективність діяльності таких об'єднань залишається предметом [дискусій](#) у медіаспільноті.

Виникають питання щодо членства у цих спілках, наприклад, [включення до складу НСЖУ осіб](#), які не мають жодного або ж мають дуже дотичний стосунок до журналістики, видача таким особам членських квитків та [відсутність прозорого незалежного аудиту членства](#).

[Голова НСЖУ зазначив](#), що:

“Вступ до НСЖУ проходить через регіональні організації. Інформую, що через цю дискусію та обговорення, обставини прийому та видачі посвідчень панові Текутьєву будуть невідкладно вивчені. Будемо вдячні за надання фактажу, який допоможе у прийнятті рішень”

При тому, що статус журналіста дозволяє безперешкодно відвідувати приміщення органів влади та їхні заходи, перебувати на засіданнях виборчих комісій під час виборів, а також передбачає інші додаткові права. Особливо дискусійним є питання видачі членських квитків та надання статусу «журналіста» особам з метою [подальшого отримання дозволів](#) на придбання пристроїв травматичної дії (травматичної зброї), оскільки для одержання журналістом дозволу необхідно надати лише довідку з місця роботи та засвідчену копію документа, що засвідчує його професійну належність (йдеться якраз про посвідчення НСЖУ).

Окрім формального підходу до членства, існує також проблема в спроможності НСЖУ незалежно відстоювати інтереси журналістів у взаєминах із роботодавцями, медіа чи владою, а також провадження діяльності НСЖУ на засадах прозорості та підзвітності.

НМПУ формально відповідає критеріям професійної спілки, однак її кількісний склад ніколи не був достатньо великим, щоб репрезентувати більшість журналістської спільноти України, так само як і обмежена діяльність.

Як наслідок, у сфері медіа відсутні журналістські об'єднання, здатні повноцінно відстоювати професійні права та безпеку всього журналістського цеху.

3.3 Механізми контролю за дотриманням етичних стандартів у медіа та співрегуляція медіа

Одним із обов'язків журналіста є дотримання Кодексу етики українського журналіста. Випадки порушення кодексу розглядає Комісія з журналістської етики, яка є одним із основних органів саморегуляції.

Водночас КЖЕ заснована та складається із осіб, які фактично є представниками громадськості: всеукраїнських громадських формувань, що здійснюють свою діяльність у галузі журналістики, всеукраїнських громадських формувань, що не мають безпосереднього відношення до журналістської діяльності, довільно обраних Загальними зборами з числа членів ВГО «КЖЕ». Як і будь-який орган саморегуляції, Комісія обмежена тим, що її рішення несуть рекомендаційний характер.

У той же час великі редакції медіа мають доволі опосередковане відношення до роботи КЖЕ, через що виникає питання щодо поширення впливу практики та рішень КЖЕ на їхню роботу, а також врахування розроблених КЖЕ рекомендацій.

З іншого боку, серед основних завдань державної політики у сфері медіа є сприяння об'єднанню суб'єктів у сфері медіа у співрегуляторні органи, а також сприяння роботі таких органів, залучення їх до прийняття рішень державними органами, встановлення співрегуляторних та інших механізмів взаємодії.

Законом передбачалося створення органів співрегулювання у п'яти сферах: аудіо-візуальних медіасервісів, аудіальних медіасервісів, друкованих медіа, онлайн-медіа, платформ спільного доступу до відео.

Процес створення органів спільного регулювання розпочався 30 вересня 2023 року і на сьогодні утворено лише чотири з них: аудіовізуальні медіасервіси ([07.06.2024](#)), аудіальні медіасервіси ([10.06.2024](#)) онлайн-медіа ([12.06.2024](#)) та друковані медіа ([04.12.2024](#)). Орган співрегулювання у сфері платформ спільного доступу до відео на сьогодні так і не утворено через відсутність відповідних суб'єктів.

Окрім самого факту створення органів, основним питанням є їх робота та врегулювання питань, які Закон відніс до їх повноважень. Завдання органів співрегулювання – розробити кодекси і критерії щодо створення і поширення інформації, а також надання експертних висновків у конкретних справах про порушення у сферах спільного регулювання.

Зокрема, [йдеться про](#):

- 1.** встановлення критеріїв віднесення осіб до суб'єктів у сфері онлайн-медіа відповідно до [частини одинадцятої](#) статті 2 цього Закону;
- 2.** визначення критеріїв віднесення інформації до такої, яку заборонено поширювати на території України відповідно до [пунктів 1–4, 6–14](#) частини першої статті 36, [пунктів 1–2](#) частини першої, [частини другої](#) статті 119 цього Закону;
- 3.** визначення критеріїв віднесення лінійних медіа до тематичних та обсягів національного продукту для таких медіа;
- 4.** визначення критеріїв віднесення інформації до такої, що може заподіяти шкоду фізичному, психічному або моральному розвитку дітей;
- 5.** розподіл дітей на вікові категорії та встановлення критеріїв класифікації програм (зокрема в числі фільмів) за віковими категоріями аудиторії, на яку вони розраховані;
- 6.** затвердження вимог до демонстрування спеціальних попереджень (включаючи їхні ескізи) та вимог до оголошення звукових попереджень, передбачених [статтею 42](#) цього Закону;
- 7.** визначення порядку віднесення суб'єктом у сфері медіа інформації до відповідних вікових категорій дітей та обрання відповідних попереджень (символів);
- 8.** затвердження правил мовлення у дні пам'яті;

9. визначення критеріїв віднесення рекламної інформації (комерційних повідомлень) до такої, що може вважатися шкідливою згідно з вимогами законодавства про рекламу;
10. затвердження плану дій щодо забезпечення доступності сервісів для осіб з інвалідністю;
11. визначення інструментів і механізмів реалізації вимог, встановлених [статтею 23](#) цього Закону до провайдерів платформ спільного доступу до відео;
12. встановлення вимог щодо обсягу європейського продукту для телеканалів загальнонаціональної та регіональної категорії, що мають незначну частку аудиторії;
13. розробка рекомендацій щодо виконання встановлених цим Законом вимог щодо європейського продукту;
14. затвердження вимог до розповсюдження реклами у випадках, передбачених [Законом України «Про рекламу»](#).

На сьогодні лише 1 орган співрегулювання – у сфері аудіовізуальних медіасервісів, розпочав роботу до виконання покладених Законом: обрано [голову органу спільного регулювання](#) та створено експертні робочі групи: [для розробки кодексу \(правил\) створення та поширення інформації у сфері класифікації програм та визначення вікових критеріїв](#), [для розробки кодексу \(правил\) створення та поширення інформації у сфері мовлення у дні пам'яті](#), [для розробки кодексу \(правил\) створення та поширення інформації у сфері захисту національних інтересів та протидії тоталітаризму](#), [для розробки кодексу \(правил\) створення та поширення інформації у сфері реклами алкогольних напоїв, азартних ігор, спонсорства та продакт-плейсменту](#), а також критеріїв для визначення шкідливої реклами.

В інших питаннях новели Закону залишилися фактично нереалізованими через низьку ініціативність представників сфери.

3.4 Статус журналіста

Чітке нормативне визначення поняття «журналіст» є важливим елементом для захисту прав та інтересів цієї категорії. Однак наявне нормативне визначення містить розбіжності, а Кримінальний кодекс України ще і застарілі поняття:

Примітка до статті 345-1 Кримінального кодексу України	Примітка до статті 345-1 Кримінального кодексу України
журналіст – творчий працівник суб'єкта у сфері медіа , який професійно збирає, одержує, створює, редагує, поширює і забезпечує підготовку інформації для медіа. Статус журналіста підтверджується документом, виданим суб'єктом у сфері медіа, професійною чи творчою спільнотою журналістів.	Під професійною діяльністю журналіста у цій статті та статтях 171 , 347-1 , 348-1 цього Кодексу слід розуміти систематичну діяльність особи , пов'язану із збиранням, одержанням, створенням, поширенням, зберіганням або іншим використанням інформації з метою її поширення на невизначене коло осіб через друковані засоби масової інформації, телерадіоорганізації, інформаційні агентства, мережу «Інтернет». Статус журналіста або його належність до засобу масової інформації підтверджується редакційним або службовим посвідченням чи іншим документом, виданим засобом масової інформації, його редакцією або професійною чи творчою спільнотою журналістів.

Думка, начебто така розбіжність здається несуттєвою, є хибною. Чітке визначення об'єкта, відносно якого вчиняється правопорушення, є важливим при визначенні складу злочину та можливості застосування тієї чи іншої статті, наприклад, частини першої статті 171 Кримінального кодексу України (перешкоджання законній професійній діяльності журналіста) та частини першої статті 125 Кримінального кодексу України (нанесення легких тілесних ушкоджень).

Зокрема, Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду зазначив, що поняття Кримінального кодексу України є значно ширшим, аніж те, що сформульоване у профільному Законі: в основі перебуває функціональний аспект професії журналіста, тобто статус журналіста пов'язується з певною діяльністю, а не займаною посадою, а також не обмежується суб'єктом у сфері медіа, що особливо актуально для суб'єктів у сфері онлайн-медіа.

3.5 Безпека журналіста

Безпека журналістів в Україні є однією з найважливіших тем у контексті свободи слова та демократичного розвитку країни. Незважаючи на міжнародні та національні законодавчі гарантії захисту, журналісти продовжують стикатися з фізичним насильством, перешкоджанням професійній діяльності, цензурою, а також політичним та економічним тиском. Особливо загострилися ці виклики в умовах повномасштабної війни, оскільки журналісти працюють в зоні бойових дій та висвітлюють суспільно важливі теми, наражаючись на додаткові ризики.

Міжнародні стандарти МГП і Ради Європи забезпечують певний рівень захисту журналістів у збройних конфліктах, але їхня реалізація в Україні потребує покращення. Недосконалими залишаються питання акредитації журналістів у зонах бойових дій, мобілізації працівників медіа, переслідування і тиск на журналістів, а також розслідування злочинів, скоєних проти журналістів.

Не менш важливою проблемою є відсутність дієвого професійного об'єднання журналістів, здатного захищати їхні права на системному рівні.

Отже, для покращення ситуації необхідно:

- удосконалити механізми розслідування злочинів проти журналістів та запровадити жорсткіші санкції за перешкоджання їхній діяльності;
- продовжувати вдосконалення процедур акредитації журналістів у зонах бойових дій, враховуючи позитивні зміни, які вже були впроваджені;
- забезпечити прозорість і рівний доступ до інформації для всіх медійників;
- розробити ефективний механізм бронювання журналістів, щоби запобігти дефіциту кадрів у сфері незалежної журналістики;
- підтримувати громадянську журналістику та захищати тих, хто поширює суспільно важливу інформацію без офіційного журналістського статусу.

Захист журналістів є не лише питанням їхньої особистої безпеки, а й критично важливим елементом свободи слова, що визначає рівень демократичності суспільства та забезпечує право громадян на доступ до інформації. Тому створення ефективних механізмів безпеки та правового захисту журналістів повинні і надалі залишатися одними з пріоритетів державної політики України.

3.6 Питання акредитації і умов висвітлення війни

Суб'єкт владних повноважень може здійснювати акредитацію з метою створення сприятливих умов для здійснення професійної діяльності журналістами та іншими працівниками суб'єктів у сфері медіа, які професійно збирають, одержують, створюють, редагують, поширюють і займаються підготовкою інформації для медіа. Закон також передбачає, що дії, пов'язані з акредитацією, мають ґрунтуватися на принципах відкритості, рівності, справедливості з метою забезпечення права громадськості на одержання інформації через медіа.

Тобто акредитація пов'язана з кількома складовими:

- це право, а не обов'язок суб'єкта владних повноважень;
- основна мета – створення сприятливих умов для роботи медіа, а не запровадження обмежень чи звуження прав журналістів;
- у основі запровадження акредитації є три принципи: відкритість, рівність і справедливість. Вони покликані допомогти громадськості одержати інформацію через медіа.

За загальним правилом, акредитація здійснюється в інтересах медіа. Проте в умовах воєнного стану окремі конституційні права і свободи людини і громадянина, а також права і законні інтереси юридичних осіб можуть зазнавати обмежень та додатково регулюватися. Відтак завдання зі створення сприятливих умов для роботи журналістів вступає у своєрідний конфлікт із впровадженням необхідних обмежень, зумовленими викликами воєнного стану.

І цей конфлікт після 24 лютого 2022 року неодноразово перебував у фокусі уваги професійної спільноти.

Нормативи нових обмежень були визначені [наказом Головнокомандувача Збройних Сил України від 3 березня 2022 року № 73](#) (далі – наказ № 73).

Восени 2022 року представники медійної спільноти виступили з ініціативою створити робочу групу при Офісі президента для вдосконалення того, як регулюється їхня взаємодія з військовими, та надали свої пропозиції до Генштабу ЗСУ щодо покращення комунікації між журналістами і військовими. Проте не отримали реакції на надані пропозиції.

Зміни до наказу № 73 у лютому 2023 року викликали різку реакцію спільноти.

Міжнародна правозахисна організація [«Репортери без кордонів»](#) та [Учасники Медіаруху, українські та іноземні журналісти заявили](#) про неприпустимість нових надмірних обмежень роботи медіа під час дії воєнного стану.

Натомість [речники ЗСУ](#) спробували роз'яснити прийняті зміни та пояснити їхню логіку.

[Оновлена в лютому 2024 року редакція наказу № 73 вирішила ряд озвучених медійниками проблем.](#)

[У березні 2024 року домовилися про створення робочої групи](#), яка шукатиме механізми зі зменшення кількості перепон для пересування медійників під час комендантської години. У вересні 2024 року під час закритого засідання Комітету з питань свободи слова за участю представників медіа та силових структур [домовилися напрацювати зміни](#) до наказу № 73, які б полегшили пересування журналістів під час комендантської години.

Така історія розвитку взаємовідносин довкола врегулювання питання акредитації журналістів пояснює складність конфлікту балансування двох заінтересованих сторін.

3.7 Список істотних питань політики

Отже, список істотних питань політики підсектору «Інституційна та регуляторна інфраструктура роботи медіа та захист журналістів» є таким:

- 1.** Недостатнє бюджетне фінансування Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення та невиконання положень Закону про гарантії незалежності цього органу.
- 2.** Обмежена ефективність журналістських об'єднань та професійних асоціацій у відстоюванні прав і стандартів професії.
- 3.** Недостатність механізмів контролю за дотриманням етичних стандартів у медіа та незавершена побудова системи співрегуляції.
- 4.** Неврегульованість правового статусу журналіста, зокрема у випадках роботи в умовах війни або мобілізації.
- 5.** Незадовільний рівень безпеки журналістів та неналежне розслідування злочинів проти них.
- 6.** Недосконалість процедур акредитації журналістів та неузгодженість правил доступу до інформації під час воєнного стану.

Отже, інституційна та регуляторна інфраструктура роботи медіа та захист журналістів стикаються із комплексом проблем. Для їх вирішення варто врахувати аспекти, викладені у детальному описі проблем у цій аналітичній записці.

RES POL'

[Новини проєкту RES-POL](#)

[Facebook RES-POL](#)

Цю аналітичну записку створили за фінансової підтримки Європейського Союзу. Його зміст є відповідальністю Громадської спілки "Центр регіональний розвиток" і не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу.